

Әулиеқол ауданы әкімдігінің мәдениет және тілдерді дамыту бөлімінің «Әулиеқол аудандық орталықтандырылған кітапханалық жүйесі» ММ

ГУ «Аулиекольская районная централизованная библиотечная система» отдела культуры и развития языков акимата Аулиекольского района

Халқымыз

о жанымыз

қаламыз

Әуликөл ауданы әкімдігінің мәдениет және тілдерді дамыту бөлімінің
«Әуликөл аудандық орталықтандырылған кітапханалық жүйесі» ММ
ГУ «Аулиекольская районная централизованная библиотечная система»
отдела культуры и развития языков акимата Аулиекольского района

«Халқын оятқан қаламгер»

Міржәкып Дулатовтың
140 жылдығына арналған
әдістемелік құрал

**Құрастырушы/
Составитель
Шығарылымға жауапты/
Ответственный за выпуск
Мұқабаны безендірген /
Дизайн обложки
Редактор**

Мукушова А. К. – библиограф

Досалина Ж. М. – ӘББ жетекшісі /
руководитель МБО
Холоша Д. М.

Серкебаева С. Ж. – Директор
Аулиекольской ЦБС

«Халқын оятқан қаламгер» : әдістемелік құрал [Мәтін] / Әулиекөл ауданы әкімдігінің мәдениет және тілдерді дамыту бөлімінің «Әулиекөл аудандық орталықтандырылған кітапханалық жүйесі» ММ ; құраст.: А. К. Мукушова ; редактор С. Ж. Серкебаева. – Әулиекөл. – 2025. – 42 б.

Әдістемелік құралға қазақтың аса көрнекті ағартушысы, ақын, жазушы, қоғам қайраткері әрі жалынды көсемсөз шебері, әдебиеттің әр түрлі жанрына қалам тартқан қаламгер Міржақып Дулатов туралы өмір жолы мен еңбектері, естеліктер мен мерзімді басылым беттерінде жарияланған мақалалар еніп отыр.

Құрастырушыдан

Аса көрнекті ақын, жазушы, драматург, педагог, публицист, аудармашы Міржақып Дулатов қазақ халқының арман-мүддесін терең түсіне біліп, қазақ қоғамында жаңадан өрістеп келе жатқан демократияшыл идеялардың жаршысы болды. Оның қазақ елі мен жері, тіршілігі мен тынысы, тарихы мен тілі, әдебиеті мен мәдениеті, әлеуметі мен этнографиясы, салты мен дәстүрі хақындағы сан-алуан тақырыптағы еңбектері уақыт өткен сайын мән-маңызы арта түсер бағалы дүниелер.

Адамзатты ескіліктен, мешеуліктен, зорлық-зомбылықтан, қанау мен езуден құтқаратын күшті құрал – оқу-білім, өнер-ғылым, адал еңбек, әділдік пен адамгершілік мәселелерін көтерген «Оян, қазақ!» жыр кітабы бірден қазақ елінің ұранына айналды. Ақынның көңіл күй лирикалары да саяси-әлеуметтік мәселелерді қозғады. Ал қазақ әйелінің ауыр халін шынайы бейнелеген «Бақытсыз Жамал» атты романы ұлттық әдебиетіміздегі тұңғыш прозалық шығарма еді.

Оқу құралының мақсаты: Әулиекөл ОКЖ-нің қорындағы материалдарын жинау; жазушы, оның өмірі мен шығармашылығы туралы жалпы түсінік беру.

Әдебиет бөлімдер бойынша жүйеленген.

Құралдағы материал қазақ және орыс тілдерінде ұсынылған.

Материалдың іріктелуі 2025 жылдың ақпан айында аяқталды.

Әдістемелік құрал ізденушілерге және оқырмандардың кең ауқымына арналған.

Материал <http://auliekol-cbs.kz/ru/> сайтта көрсетілген.

Өмірбаяны

Қазақтың аса көрнекті ағартушысы, ақын, жазушы, қоғам қайраткері әрі жалынды көсемсөз шебері, әдебиеттің әр түрлі жанрына қалам тартқан қаламгер Міржақып Дулатов 1885 жылы 21 қарашада бұрынғы Торғай облысы, Торғай уезіне қарасты, № 1 Сарықопа болысында (қазіргі Қостанай облысының, Жанкелдин ауданы, Қызбел ауылында) туған.

Ботагөз Асқарқызының естелігінен...

Біздің тұқым Байжұмардан тарайды, Байжұмардан – Сансызбай, одан туғандар Ниязбек, Дулат (1849–1897). Дулат пен Дәмештен туған балалар: Асқар (1865–1938), Қонысбай (Қошай), Зылиха, Қанипа, Міржақып (1885–1935), Ақжан 1973 жылы қайтыс болды.

Дулат атамыз ескіше оқыған, көзі ашық, көңілі ояу, ел ішіндегі дау-жанжалдан аулақ жүретін қарапайым кісі болыпты. Өзіне байлық-дәулет бітпеген, орта шаруалы, әр кәсіпке икемі бар, етік тігіп, ер-тұрман шабатын өнерімен аты шыққан, жұрт сыйлайтын ұста екен. Жұмыс үстінде атамыздың қолына біз кіріп кетіп, оған уақытында мән бермегендіктен, жарақаты ушығып, ақыры қағынды (сепсис) ауруынан қырық тоғыз жасында қайтыс болған. Дулаттың зайыбы Дәмеш – Қараман еліндегі атақты байдың қызы. Ол ақылына көркі сай, ажарлы кісі еді. Жиын-тойларда домбыра тартып, ән салатын, айтыстарға да қатысып жүретін. Өңгімені қиыстырып, мәнерлеп сөйлейтін. Қолынан іс келетін шебер, үй шаруасына ұқыпты, берекелі, қонақжай, ел-жұртқа жағымды, абысын-ажындармен тату, мейірімді ана еді.

Асқар Дулатұлы (Міржақыптың ағасы)
Қызылорда, 1925 жыл

Өз әкем Асқар Дулатұлы ел ішінде беделі зор, жұрт сыйлайтын, оқыған кісі, ел басшысы, атқамінер болған. Біздің үйді «Үлкен үй» дейтін. Әкеміз Торғай дуанының судьясы, яғни биі болып жұмыс істеді. Дуанға жүрерде арнайы тігілген киімін киетін, қос шынжырлы медалін (оны «знак» дейтінбіз) мойнына салатын, ұмытпай қызыл масаты қалташаға салынған мөрін алатын. Ауылдағы келіндері ол кісіні «Би-аға» деп атайтын.

Әкем орта бойлы, толықтау, орақ мұрынды, бидай өңді, жылы шырайлы, мінезі салмақты, асықпай сөйлейтін кісі еді. Шешеміз Қадиха өте сымбатты, жібек мінезді, көргенді жерден шыққан, ошақ басын берік, ұқыпты ұстайтын, ауыл-аймаққа үлгі көрсете білген, барынша мейірімді ана, сүйікті жар, жақсы жеңге болғанын жұрт мақтан ететін. Жастай жетім қалған Міржақып қайнысын, шешесін жоқтатпай,

бауырына салып еркелетіп өсірген. Міржақып тәтем Қадияша жеңгесін келінеке, ағасын Ақай әке дейтін.

Ақай әкемнің айтуынша, Міржақыптың тілі ерте шығыпты, әуелі тілін төсеп сөйлейді екен, өсе келе анық сөйлеп кетіпті. Дәмеш шешелері Міржақыпты басқа балаларынан гөрі айрықша жақсы көріпті. Қаз тұрып, апылтапыл жүре бастағанда-ақ, арқасынан түсірмей, ауыл сыртында молдадан оқып жатқан шәкірттердің жанына барады екен. Баласы жығылып қалмасын деп, күншаш деген жұмсақ шөпті жіп тәрізді есіп, белінен байлап өзі бір ұшынан ұстап, балалардың арасына қоя беріп, қызыға қарап тұратын болса керек. Олардың қағаз-қаламдарына жармасқан баласын көрген шешесі мәз болып: «Менің жаным да ер жетіп, оқымысты болады, көрген аян түсім бар, сол келеді» деп қуанады екен. «Қуаныш ренжіспен қатар жүреді» демекші, Дәмеш аналарының өмірі ұзақ болмады, ұлы Міржақып бар болғаны екі жасқа толғанда, жетім қалды. Қаңтар айының қақаған аязы, күні-түні дамылсыз соққан үскірік ақ бораны, таудай үйілген қалың қары жұртты үйлерінен шығармай, марқұмды жерлеуге мүмкіндік бермепті. Қазаға көңіл айтуға келген кісілердің аяғы басылып, өліктің қасында отырған күзетшілердің көздері ілініп кеткенде, шешесінің қойнында жатып үйренген Міржақып өлген шешесінің қасына қисайып, ұйықтап қалыпты.

Осындай аянышты да қайғылы оқиға көргендерге де, естіген біздерге де ұмытылмайтын әсер қалдырған...

...Енді, балалар, - деді тағы бірде Ақай әкем, - Міржақыптың бала кезін айтып берейін сендерге. Міржақып менен көп кіші, әрі інім, әрі баламдай қолымызда тәрбиеленді. Өзі қатарлас балалардан бойы аласалау боп өсті, бірақ денесі тығыршықтай жұмыр, шапшаң қимылды болды. Үстін таза ұстап, жинақы жүретін. Мінезінен бірбеткей қайсарлық, өжеттік сезілетін, не бүлдірсе де, жасырмай турасын айтатын. Кемтар кісілерді, жарымжан мүгедектерді аяйтын, көңілшектігі, жұмсақтығы да бала шағынан байқалатын. Сөзінде тұратын, өтірік пен жағымпаздықты білмейтін. Ауызекі жұрттан естіген ертегілерді, қисса-дастандарды тез жаттап алып, айтып жүретін. Жастайынан әңгімешіл, қуақы, орайын келтіре сөйлеп, құрбы-құрдастары мен ересек кісілерді күлдіріп отыратын. Балаларды жанына жинап алып, әртүрлі ойындармен қызықтыратын... Бір қызығы, Міржақып екі нәрседен – шынының сынығынан, балықтың сүйегінен қорқатын. Бала кезінде қалтасына салып ойнап жүрген шынының өткір ұшы санына кіріп, жарасынан азап шеккен, ал балықтың қылтаны тамағына қадалып, қақалып қалғаны бар. Сондықтан үйде жүргенде, бәрімізге шыны сынығын ұстатпайтын, балық жегізбейтін. Осы оғаш қорқақтығы ер жеткенде де қалған жоқ.

Айта берсең, қызықтары көп. Ауылда көктемде, кейде өзеннің мұзы қозғалмаған кезде, ерте қой қоздайтыны болады. Әр бала бәсіре қозыларын өздері күтіп бағатын. Бір жылы Міржақыптың қозысы аппақ, ал жолдасының қозысы қап-қара болыпты. Әлгі аңқау, не айтса, соған сене беретін досы: «Әй, Міржақып, осы сенің қозың неге аппақ?» - депті. Оған Міржақып: «Өзің қызық екенсің, соны да білмейсің бе? Мен құсап қошақаныңды апарып, Қоңыраулының мұзын ойып, суға түсіріп жумайсың ба?» - десе, бала соның бәрін істеп, қозысынан айырылады...

(Дулатұлы, М. Алты томдық шығармалар жинағы [Мәтін] 6 том : Кейінгі жылдары табылған құжаттар мен деректер, хаттар, естеліктер / М. Дулатұлы ; құраст. : Е. Сатыдалбиев, В. Галиев, Т. Жұртбаев, М. Әпсәметов. – Алматы : Мектеп, 2013. – 382–388 б.)

1897 жылы ол Торғай қаласындағы екі кластық орыс-қазақ мектебіне түседі де, бес жыл оқып, 1902 жылы оны өте жоғары бағамен бітіріп, «Ауыл мұғалімі» деген атаққа ие болды.

Ұстаздық ету барысында көп нәрсені үйреніп, өз халқының тәуелсіздігі үшін күреске дайындалады. Өз бетінше оқып, білімін дамытып, орыс тілін жақсы меңгерген Міржақып бос уақытында тілін жетілдіру үшін көркем кітаптар оқиды, өлең жаза бастайды. Ол Әлихан Бөкейханов пен Ахмет Байтұрсынұлы сияқты қазақ зиялыларының өз халқы туралы ойлаған көптеген шығармаларын оқыды.

Қалың қазақы ортадан шығып, айналасы 4-5 жылдың ішінде уездік мектептен дүниелік пәндердің негізі жөнінде жалпылама ғана мағлұмат алып шыққан жас жігіттің болашақта үлкен білімдар болып шығуы үшін және заманның аяқ алысын аңғарып, соған қарай қарекет жасайтын қайраткер болып қалыптасуы үшін, өзгені былай қойғанда, мынадай екі қасиет қажет сияқты болып көрінеді.

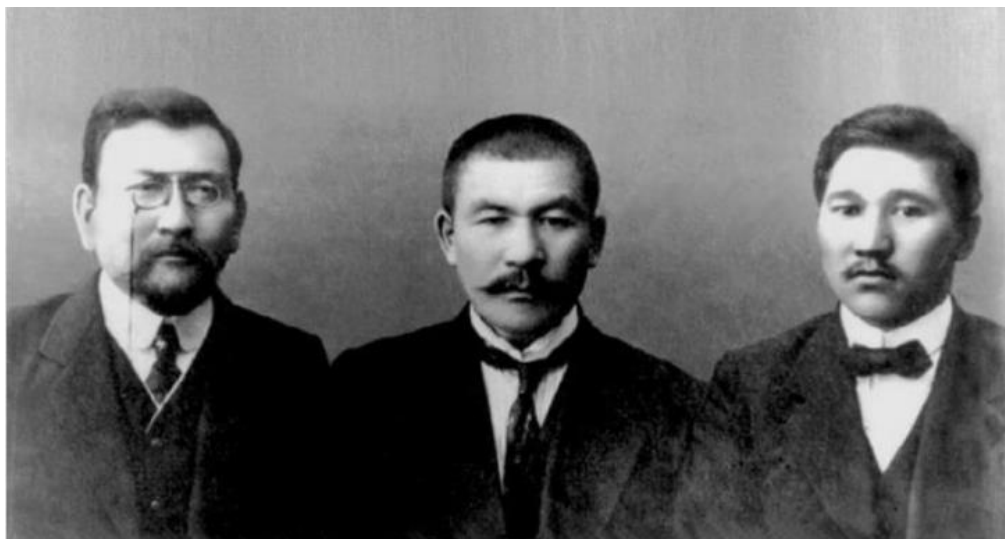
Біріншісі – мектептен алған білімдік-танымдық мағлұматтарды өздігінен оқу арқылы жүйеге келтіріп жетілдіру және екіншісі сол білгенін ел өмірімен салыстырып, оның тілек-талабына бағындыра білу, соған орайластыра іс-қимыл жасауға бейімделу.

Жасы жиырмаға толмаған балаң жігіттің бойында осы екі қасиеттің екеуі де бар еді. Оның үстіне, іздену үстінде түйгенін де, күн сайын көзі көре жүріп, өзгеге айтқысы келген әсерін де жұрт көңіліне қонымды өлең шумақтарымен жеткізе алатын, табиғаттың бағалы сыйындай ақындық дарын да жігіт бойынан белгі бере бастады.

1904 жылы алыс та ұзақ сапарға аттанып, сол кезде Арқадағы қазақ оқығандарының бас қосатын бір орталығы – Омбы қаласына тартады. Омбыдан Қарқаралыға беттейді. Әуелі астыртын жұмыстан басталып, кейін жария сипат алған революциялық жұмысқа белсене араласады.

Осы жылы Міржақыптың бүкіл өмірін өзгерткен оқиға болды. Сол жылы ол Қарқаралыда Ахмет Байтұрсынұлы және Әлихан Бөкейхановпен тағы да кездесті. Осылайша, ол жаңа қалыптасқан қазақ реформашыл ұлттық қозғалысының осы екі көшбасшысының ықпалымен колониалға қарсы, антиресейлік көзқарасқа ие болды.

Омбы мен Қарқаралыда Ә. Бөкейханов пен А. Байтұрсынұлы мектебінен саяси күрескерліктің алғашқы сабақтарын алған Міржақып астанаға барғанда одан әрі кеңейтіп, пысықтай түседі. Сол замандағы ұлттық, демократиялық қозғалыстың басқа да бірсыпыра қайраткерлерімен жүздесіп танысады. Өзін де танытып қайтады.

*Ахмет Байтұрсынұлы, Әлихан Бөкейханов, Міржақып Дулатов.
Орынбор, 1913 жыл*

1907 жылы Петербургте шыққан «Серке» газетінде Міржақыптың «Жастарға» деген өлеңінің басылу сырында да осындай сабақтастық қисын бар еді. Ал осы газеттің жарық көре алмай кеткен екінші санында Дулатовтың қаламынан туған «Біздің мақсатымыз» атты бас мақала бар екен. Газеттің шықпай жатып тұншықтырылуына басты бір себеп те осы мақала болса керек.

Өйткені осыдан екі жыл кейін жарық көрген «Оян, қазақ!» атты өлеңдер жинағы тәркіленіп, автор патшалықтың әкімшілігі тарапынан саяси қуғынға ұшыраған кезде, жандарм қызметкерлерінің тағатын негізгі кінәсінің өзі – сол Петербургте тұтқындалған газет мақаласының идеяларын әрі қарай уағыздағандығы деп көрсетілген.

1907 жылғы 3 шілдеде патша жарлығымен Сібір мен Орталық Азияның барлық байырғы халықтары секілді қазақтар да Ресейдің мемлекеттік думасына

қатысу құқығынан айырылды. Бұл өзін-өзі басқару мүмкіндігін түбегейлі бұзды. Дулатов 3 шілдедегі «заң мен қазақтар» атты мақаласында бұл шешімді әділетсіз деп сынаған. Ол егер қазақтардың депутаттары қазақтардың мәселесін шешуге қатыспайтын болса, онда бұл жағдайда депутаттардың қаншалықты шыншыл және білімді екендігіне қарамастан, осы мәселені көтерген құзырлы орган ешқандай нақты шешім қабылдамайды деп есептеді.

Міржақыптың 1909 жылы жарық көрген «Оян, қазақ!» атты алғашқы ақындық жинағы оның саяси ұстанымын айқын көрсетіп тұрды. Осыдан кейін бұл жинақ дереу тәркіленді. Бірақ, қайсар қазақ баласы 1911 жылы оны қайта жариялап, туған өлкесі Торғайға оралды. Міржақып сол аралықта, 1910 жылы Каримовтың Қазан қаласындағы баспасында қазақ тілінде жазылған оның «Бақытсыз Жамал» романы жарық көрді. Сондай-ақ, бұл туынды сол қоғамда Шығыстағы мұсылман әйелдердің теңсіздігін көтерген, алғашқы шығарма болды.

1909-1911 жылдары ол Қызылжар қаласының сот кеңесінде қызметін жалғастырып, оқу жұмысын жаңартып, қазақ балаларына орыс тілінен сабақ берді. Міржақып өз шығармашылығын өлең мен проза жанрында қатар дамытады. Әр жерде шығатын қазақ басылымдарына, әсіресе «Айқап» журналына үзбей жазып тұрады. Сонымен бірге қағілез жігіт қазақ даласындағы әлеуметтік өмірден де қол үзбей, жіті құлақ түріп, халық тұрмысының жай-жапсарын қадағалап отырады.

Әр өлкедегі ел тұрмысын өз көзімен көріп-білгісі келеді. Осындай ниетпен 1911 жылы қалың қазақ ауылдарын аралап, Қызылжардан Семей облысына қарай саяхатқа шығады. Бірақ бұл кезде патшалық тыңшыларының қалт еткізбес аңдуына алынған еркін ойлы азамат Семей қаласына келген бойда-ақ полицияның тырнағына ілінеді. Осының алдында ғана саяси айыппен қамауға алынып, сотсыз, тергеусіз сегіз ай абақтыда отырған Ахмет ағасының артынша бұл кісі де Семей түрмесінде табаны күректей бір жарым жыл отырды.

1912 жылы ол Орынборға келді. Аз санды қазақ зиялыларымен кеңескеннен кейін, халықтың санасына әсер етуді жалғастыру мақсатында көкейтесті тақырыптарда мақалаларын жариялауды бастайды. М. Дулатов А. Байтұрсынұлымен бірге алғашқы демократиялық ағартушылық бағыттағы «Қазақ» газетінің негізін қалайды.

«Қазақ» газеті 1913 жылдың бас кезінен бастап, 1918 жылдың наурызына дейін шығып тұрды. Алғашында айқын ағартушылық, дәйекті демократияшылдық бағытта болған бұл басылым ақпан революциясынан кейін Уақытша үкімет саясатының шылауына ілініп, содан шыға алмай қалды.

1914 жылы 14 мамырда Міржақып Дулатов Омск қаласында Ғайнижамал Баймұратқызымен бірге отбасын құрады. Ақынның қызы Гүлнар Дулатованың естеліктеріне сүйенсек, үйлену тойы Омбы қаласының жанындағы Коломзино станциясының мейрамханасында өтті. Үйлену тойынан кейін жаңа үйленген Дулатовтар бірден Орынбор қаласына кетеді.

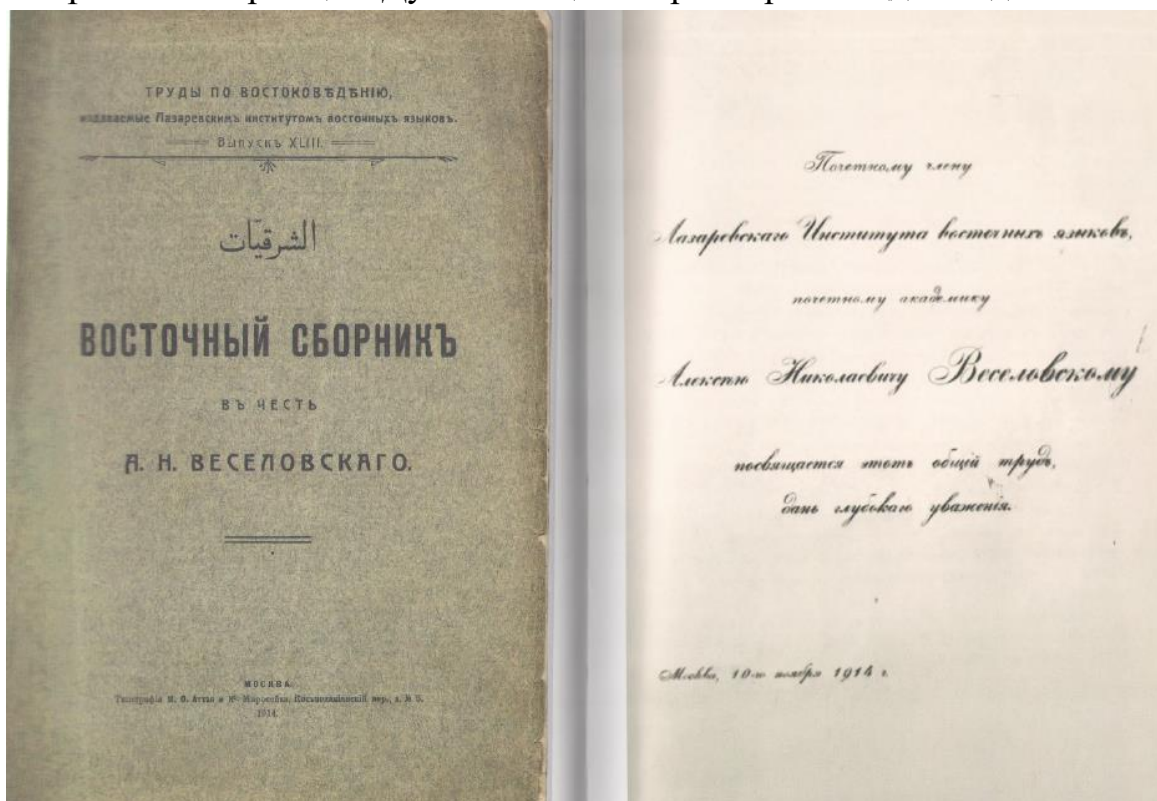

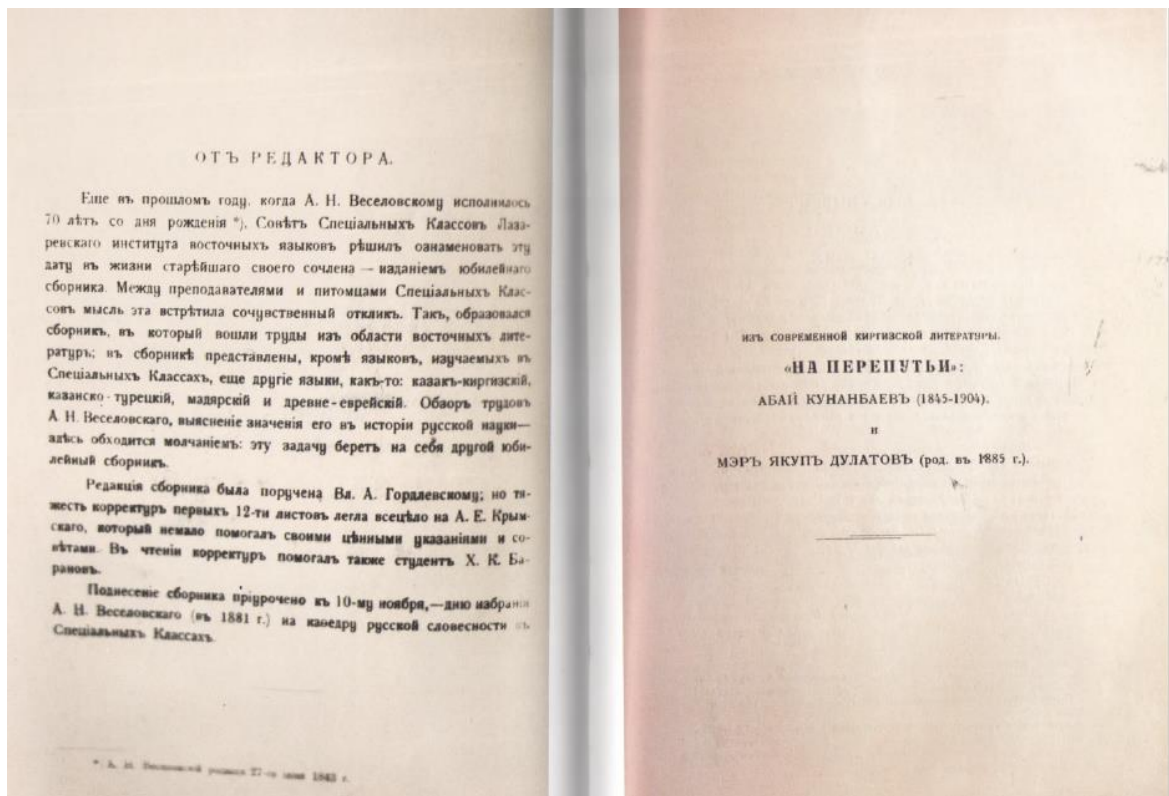
Міржақыптың қалыңдығы — Ғайнижамал Баймұратқызы
Досымбекова. Омбы, 1914.

Ғайнижамал, Гүлнар, Міржақып Дулатовтар.
Орынбор, 1923.

1914 жылы түркітанушы Владимир Гордлевский танымал шығыстанушы Веселовскийдің туғанына 70 жыл толуына орай шығарылатын «Шығыс топтамасы» жинағы үшін қазақ әдебиетінің ең көрнекті өкілдері ретінде Абай Құнанбайұлы мен Міржақып Дулатовтың шығармаларын тандап алды.

1916 жылы А. Байтұрсынұлы мен Ә. Бөкейханов патша өкіметінің 25 маусымдағы қазақтарды майданға жұмыста тарту туралы жариялаған жарлығына қарсы шықты. Олар патша өкіметі онсыз да аштыққа ұшыраудың алдында тұрған халықты аштықтан өлтіретін болды деп санады. Міржақып сол кезде аш адамдарға көмектесетін тарихтағы алғашқы халықтық қор құрды. Содан бастап ол халық арасында кеңінен танылып, көпшілікті артынан ертіп жүрді.

1917 жылдың жазында Дулатов Орынбордағы тұңғыш бүкілхалықтық конгресті ұйымдастырушыларының бірі болды, онда алғашқы саяси қазақстандық Алаш партиясы құрылды. Сонымен қатар, Міржақып Семей аймағының делегаты болған, атақты ғалым, саяхатшы Григорий Николаевич Потанинді қазақ тілінде өте жақсы сөйлейтін, «біздің құрметті сібірлік ақсақал» деп атаған. Осы жылы Дулатов өзінің көшбасшылары Бөкейханов және Байтұрсынұлымен бірге Алаш-Орда үкіметінің құрамына кіреді.

1917-1918 жылдары Міржақып Алаш қозғалысының жұмысына қайта кірісіп, Ресей үшін қиын жылдары ел тәуелсіздігіне қатысты мәселелермен айналысты. 1917 жылы маусым-желтоқсанда өткен жалпы қазақ съездерінің жұмысына қатысты. Кеңес өкіметі орнағаннан кейін ол біраз уақыт Орынбордағы газет-журналдарда жұмыс істеді.

1920 жылы Ташкентке келеді. Сол кездегі Түркістан республикасының органы – «Ақ жол» газетіне қызметке орналасады. Бірақ ол жерде кешегі Алаш көсемдерінің бірі ретінде көзтүрткі бола бастады ма екен, кім білсін, көп тұрақтамай қыр елін басып кері қайтады да, Семейге қарай бет алады. 1921

жылы сонда облыстық сотта судья болып істейді де, 1922 жылы қамауға алынады.

Сөйтіп бұдан 11 жыл бұрын патшалық тұсында жыл жарым отырған Семейдің түрмесіне тағы түседі. Бірақ, бір тәуірі, бұл жолы көп отырмай, өзімен бірге ұсталған Әлихан Бөкейханов екеуі Орынборға жөнелтіледі. Онда барғаннан кейін екеуі де қамаудан босатылады. Сол жылдары Міржақып әдебиет пен арифметика бойынша оқулықтар жазды, Фирдоуси, Крылов, Пушкин, Лермонтов және Шиллердің шығармаларын қазақ тіліне аударды. 1924 жылы Міржақып қазақ зиялыларының I съезіне қатысып, сөз сөйледі.

1922-1926 жылдары Қазақ халық ағарту институтында оқытушы болып жұмыс істейді. Ұстаздық қызметке қайта оралғаннан кейінгі осы төрт жылы, одан соң Қазақ мемлекеттік баспасында бөлім бастығы, «Еңбекші қазақта» редактордың стилистика жөніндегі көмекшісі болып істеген кездері Міржақыптың қарбыта қалам сілтеп, өндірте жұмыс істеген аса бір жемісті жылдары болады.

Міне, осындай шығармашылық кемел шағында, республикадағы мәдениет революциясы ісіне белсене ат салысып жүрген кезінде Міржақып Дулатов Сталин, Голощекин озбырлығының қармағына ілінді. Баяғы өткен оқиғалардың жаңғырығы қайта қоздырылып, 1928 жылдың желтоқсанында бір топ қазақ оқығандары қатарында тұтқынға алынды. Түрмесінің көрші камераларында Жүсіпбек Аймауытов пен Ахмет Байтұрсынұлы онымен бірге отырды.

1930 жылы ОГПУ коллегиясының үкімі бойынша алғаш ату жазасына кесіліп, кейін бұл үкім 10 жылға абақтыға қамау жазасымен алмастырылды.

Мұстафа Шоқай Франциядан келген Карелия сауда кемесіне кірген кезде, Міржақыптың лагерден қашуын ұйымдастырған болатын. Соған қарамастан, Міржақып өз отбасының тағдырынан қорқып, қашудан бас тартты.

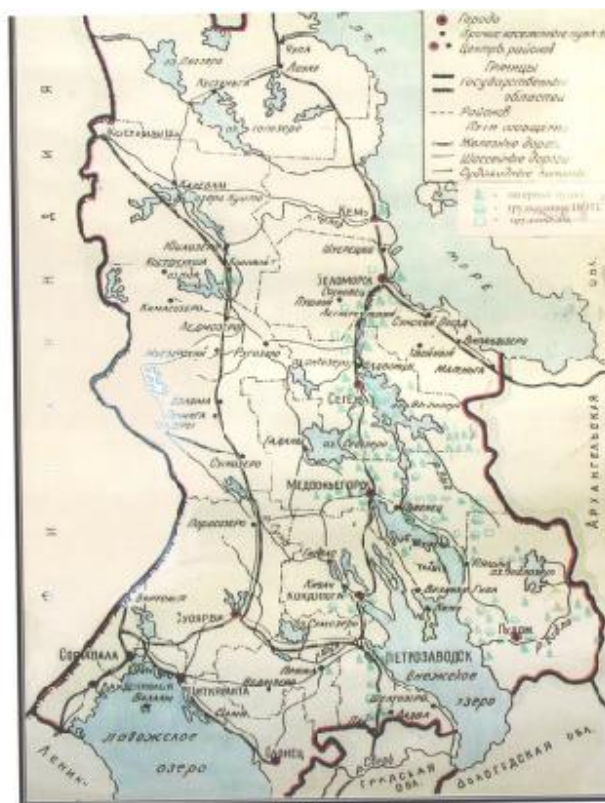
Қайраткер 1935 жылы 5 қазанда, елу жасқа толуына бір ай қалғанда, Ақ теңіз-Балтық каналының бойындағы Карелия Автономиялық Кеңестік Социалистік Республикасының (Автономиялық Советтік Социалистік Республикасы) Беломорск ауданының Сосновец теміржол станциясында лагердің лазаретінде ауыр науқастан қайтыс болып, сол жерде жерленді.

Беломорканал лагері әкімшілігі, 30-жылдар

Беломорканал лагері әкімшілігінің қазіргі көрінісі

Беломорканал картасы

Соловецкідегі лагерь құрбандарына қойылған ескерткіш

Кеңес өкіметі жылдарында Міржақып Дулатовтың есімі мен оның шығармаларын зерттеуге тыйым салынды. 1988 жылы 27 қазанда Қазақ КСР прокуроры наразылық білдіріп, сол жылдың 4 қарашасында Жоғарғы Соттың Республикалық алқасы оның құрметті есімін толықтай қалпына келтірді. Ал 1991 жылы Міржақып Дулатовтың барлық шығармалары, өлеңдері мен мақалалары жинақталып, жарық көрді.

Дегенмен, 1990 жылы Карелия Республикасының үкіметі жергілікті тұрғындардың дәлелдері, фактілер мен құжаттардың негізінде Міржақып Дулатовтың сүйегін анықтайтын арнайы комиссия құрды. 1992 жылы қазан айында Міржақып Дулатовтың сүйегі отанына жеткізіліп, Торғай облысы (қазіргі Қостанай), Жангелді ауданы, Бидайық ауылына жерленді.

Міржақып Дулатұлы атындағы кешіарта орналасқан кесенеге
желушілер бір сәтке де толыстар емес.
Торғай, 1998 жыл

Міржақып Дулатұлының кесенесі жанындағы ұрпақтар кезісуі.
Торғай, 1998 жыл

**Әуликөл аудандық орталықтандырылған кітапхана ішіндегі
Міржақып Дулатовтың 140-жылдығына арналған
«Халқын оятқан қаламгер» атты кітап сөресі**

Алаштың ардақтысы, туған халқының бостандығы мен бақыты жолында «Оян, қазақ!» деп алғаш ұран салған жалынды жаршы, сол жолға өзінің бүкіл өмірін арнаған қаһарман қайраткер Міржақып Дулатов – есімі рухани шежіремізге алтын әріппен жазылатын ұлы тұлғаларымыздың бірі.

Жақандың мол шығармашылық мұрасы халқымыздың игілігіне айналып, жылдан-жылға кеңінен танылып келе жатқаны өте заңды. Оның рухына көрсетілетін қадір-кұрмет, қазіргі және болашақ ұрпақтардың тұрақты рухани қажеттігіне айналатынына сенім мол.

I бөлім «Сәулесі жарық жолға ұмтылған»

Бөлімде Алаштың асыл азаматы, педагог-ғалым, журналист-жазушы Міржақып Дулатов

туралы ақпарат ұсынылды.

XX ғасырдың басындағы мұсылман мектептерінде оқулықтың, оқу-әдістемелік құралдардың жоқшылығын көріп, бағдарламасыз, оқулықсыз, қолына не түссе соны оқытып жатқан кезде, А. Байтұрсынұлы, М. Жұмабаев, М. Дулатов және т. б. сынды қазақтың біртуар зиялы азаматтарының тыңнан жол салып, ұлт мектептеріне арнап жаңа оқулықтар жазуы, елін, жерін, ұлтын сүйер азаматтың ғана қолынан келетін ерлік деп бағалауға болады. Ол кезде оқулық жазу қиынның қиыны еді. Біріншіден, ана тілінде бүгінгідей қалыптасқан ғылыми терминдер, екіншіден, үлгі-өнеге алар іс-тәжірибе, үшіншіден, кітап шығаратын полиграфиялық жағынан жетілген баспаханасы жоқ болатын.

Соған қарамастан, оқу-ағарту ісінің ауыр жүгін көтеруге бел байлап, жоғарыда аттары аталған асыл ағаларымыздың 1910–1920 жылдар аралығында ана тілі, тарих, есеп, жаратылыстану, педагогика, психология пәндерінен тұңғыш оқулықтар жазуы, педагогика, әдістеме ғылымдарының іргетасын қалауға белсене атсалысқаны аса зор еңбек еді.

II бөлім «Құғынмен жалғасқан ғұмыр»

Бұл бөлімге ағартушылық бағыттағы еңбектері, көп жылғы мұғалімдік тәжірибесі негізінде жазылған оқу құралдары, журналистік қызметінде

маңызды орын алатын тұрақты тақырыптардың бірі – денсаулық сақтау мәселесіне байланысты шығармалары мен нақты кеңестері, балаларға арналған шағын да болса тәрбиелік мәні зор еңбектері енгізілген. Автордың ғасыр басындағы онжылдық қайраткерлік және журналистік еңбегінің жемісі және соның айқын айғағы. Бұлардың бәрі де Жақанның әр кезеңдегі өмір деректерінен зердемізді нақты мағлұматтармен толықтыратын құнды ақпарат көзі деп бағалауға лайық. Бөлімге Міржақып Дулатовтың 1907–1917 жылдар аралығында, сол кездің мерзімді баспасөзінде жарияланған еңбектері енгізіліп отыр.

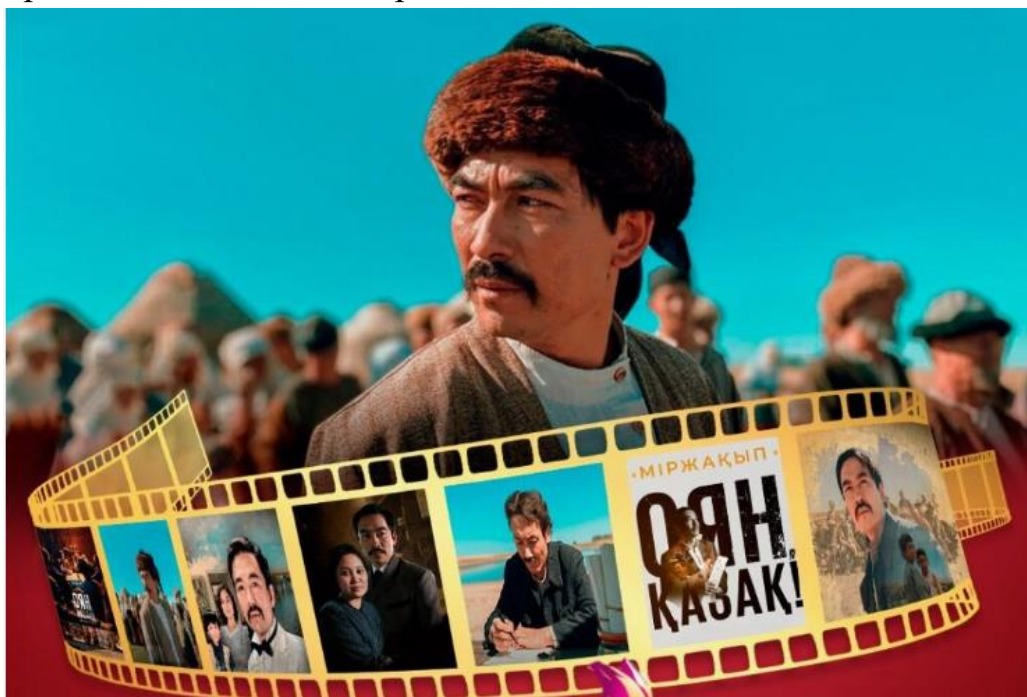
Міржақыптың нақыл сөздері

- Әркім өз қолынан келгенше жомарт;
- Артықтан тағылым ал, кемге – үйрет;
- Ағайын – арзан, пұл – қымбат;
- Болғанда бойда қуат жүрген жақсы,
Аяғың бір күн қылдан кетер тайып.
Басыңды тауға да соқ, тасқа да соқ,
Отырма бір орында құр мұңайып;
- Халықтың жайын, салтын, рәсімін, тілін білмейтін сот – сот емес, сор;
- Сот түзелмей – халық түзелмейді;
- Алла жақын кеудеде оты барға;
- Аршын жұтқан кісідей кекірейме;
- Заң әдет-ғұрыпқа қайшы келсе – үлкен аяққа тар етік кигенмен бірдей;
- Халық тағдыры – карта ойыны емес;
- Дос емес дос сыртынан жамандаған;
- Құл десең биді – күледі,
Құл десең құлды – өледі;
- Қызығы бұл жалғанның – мал менен бас.

Міржақып Дулатов туралы фильмдер

- 1993 – «Міржақыптың оралуы», режиссері Қ. Умаров
Жанры: деректі фильм. Өндіріс: «Қазақтелефильм»
- 1994 – «Алаш туралы сөз», режиссері Қ. Умаров
Жанры: деректі фильм. Өндіріс: «Қазақтелефильм»
- 2009 – «Алашорда», режиссері Қ. Умаров
Жанры: деректі фильм. Өндіріс: Шәкен Айманов атындағы «Қазақфильм»
- 2022 – «Міржақып. Оян, қазақ!» телехикаясы, режиссері Жәрдем Дауылбаев, қоюшы-режиссер: Мұрат Есжан. Фильмде Алаш қайраткері өмірінің 1909–1935 жылдары қамтылған. Телехикая 6 бөлімнен тұрады.

- 2023 – «Міржақып. Оян, қазақ!» фильмі. Фильмде Алаш қайраткері өмірінің 1909–1935 жылдары қамтылған.

Кітаптары:

1. Дулатов, М. Бақытсыз Жамал [Мәтін] : Роман. Әңгімелер. Өлеңдер / М. Дулатов. – Астана : Фолиант, 2024. – 204 б.
2. Дулатов, М. Бақытсыз Жамал : роман / М. Дулатов ; Қыз көрелік : роман / Т. Жомартбаев ; Ақбілек : роман / Ж. Аймауытов [Мәтін] / М. Дулатов. – Алматы : Жазушы, 2009. – 319, [1] б.
3. Дулатов, М. Оян, қазақ! [Мәтін] : роман, өлең-жырлар, әңгімелер / М. Дулатов ; құраст. Н. Ақбай. – Алматы : Атамұра, 2003. – 190, [2] б.
4. Дулатов, М. Шығармалары [Мәтін] / М. Дулатов. – Алматы : Ана тілі, 2010. – 398, [2] б.
5. Дулатұлы, М. Алашым, ардағым! [Мәтін] / М. Дулатұлы ; құраст. және ред. А. Ментебаева. – Алматы : «Олжас кітапханасы» Баспа үйі, 2012. – 182 б.
6. Дулатұлы, М. Алты томдық шығармалар жинағы [Мәтін] 1 т : Өлеңдер, роман, пьеса, әңгімелер / М. Дулатұлы. – Алматы : Мектеп, 2013. – 396, [2] б.
7. Дулатұлы, М. Алты томдық шығармалар жинағы [Мәтін] 2 т : Көсемсөз, әдеби сын, зерттеу мақалалары / М. Дулатұлы. – Алматы : Мектеп, 2013. – 390, [2] б.

8. Дулатұлы, М. Алты томдық шығармалар жинағы [Мәтін] 3 т : Көсемсөз, әдеби сын, зерттеу мақалалары, қазақ тілінде басылған кітаптар көрсеткіштері / М. Дулатұлы. – Алматы : Мектеп, 2013. – 398, [2] б.
9. Дулатұлы, М. Алты томдық шығармалар жинағы [Мәтін] 4 т : Ағартушылық бағыттағы еңбектері мен оқу құралдары / М. Дулатұлы. – Алматы : Мектеп, 2013. – 342, [2] б.
10. Дулатұлы, М. Алты томдық шығармалар жинағы [Мәтін] 5 т : Аудармалар, құжаттар мен деректер / М. Дулатұлы. – Алматы : Мектеп, 2013. – 501, [3] б.
11. Дулатұлы, М. Алты томдық шығармалар жинағы [Мәтін] 6 том : Кейінгі жылдары табылған құжаттар мен деректер, хаттар, естеліктер / М. Дулатұлы ; құраст. : Е. Сатыдалбиев, В. Галиев, Т. Жұртбаев, М. Әпсәметов. – Алматы : Мектеп, 2013. – 470, [2] б.

Міржақып Дулатов кітап беттерінде:

1. Абақтыдағы жан сөзі [Мәтін] : Түрмеде жазылған жырлар антологиясы / [құраст. Е. Тоқтарбай] – Нұр-Сұлтан : Алашорда, 2021. – 560 б.
2. Алаш қозғалысы [Мәтін] : балаларға арналған анықтамалық. – Алматы : ЖК «InterBesCompany», 2017. – 151, [1] б.
3. Алаш қозғалысы [Мәтін] : Алаш қозғалысына, партиясына, Алашорда үкіметіне арналған өлеңдер / құраст.: Е. Тілешов, С. Жұмағұлов. – Алматы : ЖК «InterBesCompany», 2017. – 88 б.
4. Асқаров, Ә. Кертөлғау мен ойтолғау [Мәтін] : Ардақты ағалар, замандастар мен құрдастар, ізетті інілер жайындағы ой-толғамдар / Ә. Асқаров. – Алматы : Тоғанай Т, 2024. – 365, [2] б.: сурет.
5. Әбдіраш, Ж. Құлпытас [Мәтін] / Ж. Әбдіраш. – Алматы : Мер-PRESS, 2017. – 287, [1] б.
6. Әпсәметов М. Міржақып Дулатовтың өмірі мен шығармашылығы. – Алматы, 1995. – 215 б.
7. Дулатова, Г. Алаштың сөнбес жұлдыздары [Мәтін] / Г. Дулатова. – Алматы : Мектеп, 2012. – 991, [1] с.
8. Дулатова, Г. Шындық шырағы [Мәтін] : естелік-эссе / Г. Дулатова. – Алматы : Мектеп, 2013. – 405, [1] б.
9. Елеукенов, Ш. Көп томдық шығармалар жинағы [Мәтін] Т. 5 : Жаңа жолдан. зерттеулер, сыни мақалалар / Ш. Елеукенов. – Алматы : Қазығұрт, 2010. – 365, [3] б.
10. Естеліктегі Алаш [Мәтін] / құраст., алғы сөзін және түсініктерін жазған С. Б. Жұмағұл ; ҚР Білім және ғылым министрлігі, Л. Н. Гумилев ат.

- Еуразия ұлттық ун-ті ; «Алаш» мәдениет және рухани даму ин-ты. – Ғылыми-танымдық басылым. – Нұр-Сұлтан : Алашорда, 2020. – 488 б.
11. Жақанов, И. Инжу-маржан [Мәтін] / И. Жақанов ; [жобаның авторы: М. Жолдасбеков] – Астана : Күлтегін, 2023. – 320 б.
12. Жұртбай, Т. «Ұраным-Алаш!..» [Мәтін] : зерттеулер. Т. 1 / Т. Жұртбай. – Алматы : Ел-шежіре, 2008. – 472 б.
13. Жұртбай, Т. «Ұраным-Алаш!..» [Мәтін] : түрме әфсанасы. Т. 2 / Т. Жұртбай. – Алматы : Ел-шежіре, 2011. – 462, [2] б.
14. Жүз жиырма тұңғыш [Мәтін] : құраст. Б. Нұржеке-ұлы. Т. 1. – Алматы : Жалын баспасы, 2015. – 383, [1] б.
15. Кәкішев, Т. Қазақ зиялары [Мәтін] / Т. Кәкішев. – Алматы : Қазығұрт, 2011. – 414, [2] б.
16. Қазақ халқының тарихи тұлғалары [Мәтін] 2 кітап : Ұлттық қайраткерлер, ақын-жазушылар, күш алыптары, ғалымдар, суретшілер, сәулетші-архитекторлар, өнер тарландары / құраст. Ә. Көпіш. – Алматы : Өнер, 2016. – 367, [1] б.
17. Қазақ халқының философиялық мұрасы [Мәтін] 11-том : XX Ғасыр басындағы қазақ философиясы / ғыл. ред. Ә. Нысанбаев ; құраст. Т. Ғабитов, С. Е. Нұрмұратов ; сарапшы М. Сәбит ; арнайы ред. Ж. Аймұхамбетова – Астана : Аударма, 2008. – 464 б.
18. «Қазақстандағы ашаршылық: халық қасіреті және тарих тағылымы» : Халықаралық ғылыми конференция материалдарының жинағы. 31 мамыр – 1 маусым 2012 жыл=»Голод в казахстане: трагедия народа и уроки истории». Сборник материалов международной научной конференции. 31 мая – 1 июня 2012 года [Мәтін] / ред. Б. Ғ. Аяған. – Астана : Мемлекет тарихы институты, 2012. – 395, [5] б. + фото.
19. Қазақтың тәлімдік ойлар антологиясы [Мәтін] : 10 томдық. 6 том : Ұлттық тәлім-тәрбиелік ғылымдардың дамып, қалыптасу тарихынан (1920-2000 жылдар) / құраст. С. Қалиев, К. Аюбай. – [Алматы] : [Сөздік-Словарь], [2009] – 396, [4] б.
20. Қалиев, С. Этнопедагогика [Текст] : оқулық / С. Қалиев, Ж. Молдабеков, Б. Иманбекова. – 2-басылым. – Астана : Фолиант, 2010. – 397, [1] б.
21. Қамзабекұлы, Д. Алаш арқауы [Мәтін] : [зерттеу мақалалар] / Д. Қамзабекұлы. – Алматы : Қазақ энциклопедиясы, 2017. – 406, [2] б.
22. Қожакеев, Т. Шығамалары [Мәтін] Т. 6 / Т. Қожакеев. – Алматы : Айғаным, 2014. – 285, [1] б.
23. Қойшыбаев, Б. Тәуелсіздік тамырлары [Мәтін] : зерттеулер, мақалалар, сұхбаттар / Б. Қойшыбаев. – Алматы : Дәуір, 2022. – 612 б.: сурет.

- 24.Мақырұлы, С. М. Қазақ әдебиеті [Мәтін] I бөлім : оқулық / С. М. Мақырұлы, Т. Сыдықов ; ҚР Білім және ғылым министрлігі кәсіптік бастауыш және орта білім беру ұйымдарына ұсынады – 2-басылым. – Астана : Фолиант, 2011. – 191, [1] б.
- 25.Мәсімханұлы, Д. Таңдамалы. Үш томдық [Мәтін] Т. 1 : Мұхтар Әуезов және Лу Шүн. Жыр-Жебе : зерттеулер / Д. Мәсімханұлы. – Астана : Фолиант, 2016. – 596 б.
- 26.Омашев, Н. 1920-жылдардағы кеңестік журналистика [Мәтін] : құраст.: Ғ. Ақсейіт, Ұ. Сәйдірахман / Н. Омашев. – Алматы : Қазақ энциклопедиясы, 2013. – 318, [2] б.
- 27.Саяси қуғын-сүргін құрбандарын толық ақтау жөніндегі Мемлекеттік комиссияның материалдары (XX ғасырдың 20-50 жылдары)=Материалы Государственной комиссии по полной реабилитации жертв политических репрессий (20-50 годы XX века) [Текст] Т. 15 : Северный Казахстан и Алаш / сост.: А. Г. Ибраева, С. З. Маликова и др. – Астана : б.и., 2022. – 408 б.
- 28.Сәтбаева, Ш. Уақыт шуағы. Шакарим Кудайбердиев [Мәтін] : Бес томдық шығармалар. Т. 4 / Ш. Сәтбаева. – Астана : Елорда, 2013. – 479, [1] б.
- 29.Смағұлова С. Міржақып Дулатов отарлау саясатына қарсы күрескен қайраткер //«Елім деп соққан ұлы жүрек»: (Халқымыздың көрнекті қоғам қайраткері, ағартушы, публицист Міржақып Дулатұлына арналады) Құраст. В. Қ Күзембаева ; Орталық ғылыми кітапхана. – Алматы, 2002. – 362 б.
- 30.Сыздықова, Р. Көптомдық шығармалар жинағы [Мәтін] Т. 13 : Қазақтың ғылым әлеміндегі алғашқы алыптар: «Абай» энциклопедиясында жарияланған ғылыми-теориялық мақалалар / Р. Сыздықова ; жауап. ред. О. Жұмабаева. – Алматы : Ел-шежіре, 2018. – 379, [3] б.
- 31.Тарих адамзат ақыл-ойының қазынасы [Мәтін] : он томдық. т. 10 : Түркі халықтарының тарихи ойы / құраст. ғыл. ред. Р. Қ. Нұрмағамбетова – Астана : Фолиант, 2006. – 391, [1] б.
- 32.Туған тіл [Мәтін] : альманах. № 1 (38), 2019 / ред. алқасының төреғ. Ғ. Мелдешов. – Алматы : б.и., 2019. – 99, [1] б.
- 33.Туған тіл [Мәтін] : альманах. № 4 (41), 2019 / ред. алқасының төреғ. Ғ. Мелдешов. – Алматы : б.и., 2019. – 99, [1] б.
- 34.Түлегенова А. Ж. Міржақып Дулатұлының қоғамдық саяси қызметі // «Заманауи әлемдегі ғылым мен білім» атты халықаралық ғылыми теориялық конференция материалдары (Қарағанды, 30–31 қазан 2015 ж.). – Қарағанды : Болашақ баспа, 2015. – 162–169 б.

35. Ұлт рухы [Мәтін] : [қанатты сөздер] / құраст. Е. Зәңгіров. – Алматы : Arna-b, 2015. – 159, [1] б.
36. Шәріп, А. Егеулі қалам [Мәтін] / А. Шәріп. – Алматы : Sardar G, 2024. – 365, [2] б.
37. Ысқақұлы, Д. Қазақ әдеби сынының тарихы [Мәтін] Т. 1 / Д. Ысқақұлы. – Алматы : Қазығұрт, 2011. – 462, [2] б.
38. Ісімақова, А. Алаш әдебиеттануы [Мәтін] : [монография] / А. Ісімақова. – Алматы : Қазақ энциклопедиясы, 2017. – 278, [2] б.
39. Ісімақова, А. Тәуелсіздік және Алаш ғылымы [Мәтін] : зерттеулер, мақалалар / А. Ісімақова. – Алматы : Дәстүр, 2015. – 286, [2] б.

М. Дулатов туралы периодика беттерінде:

1. 31 мамыр – Саяси қуғын-сүргін және ашаршылық құрбандарын еске алу күні [Мәтін] // Қазақ. – 2015. – № 23–24. – Б. 1, 6–7.
2. Абдуллин, Әмірхан. «М. Дулатов және ұлт руханияты» [Мәтін] : [Торғай өңірінде кітапханашылардың облыстық семинары өтті] / Әмірхан Абдуллин // Қостанай таңы. – 2010. – 15 қыркүйек. – Б. 3.
3. Айқадамова, Айтолқын. Жастар санасына сілкініс керек [Мәтін] : [тәуелсіздік күні қарсаңында өткен ерекше рухани кездесу жастардың басын қосты] / Айтолқын Айқадамова ; суреттерді түсірген – Б. Көркембаев // Қостанай таңы. – 2024. – 6 желтоқсан. – Б. 19.
4. Айқадамова, Айтолқын. Тарихи телехикая түсірілуде [Мәтін] : [«Qazaqstan» ұлттық телеарнасының Алаш қайраткері Міржақып Дулатұлы туралы] / Айтолқын Айқадамова // Қостанай таңы. – 2022. – 5 қазан. – Б. 7.
5. Алаш арыстары қалай ақталды? [Мәтін] : [ғалым Жабайхан Әбділдинмен сұхбат : суреттер бар] / Ж. Әбділдин ; әңгімелескен Жарасбай Сүлейменов // Егемен Қазақстан. – 2013. – 11 қаңтар. – Б. 7.
6. Ахметбеков, Байбатыр. Міржақып бабамызға ескерткіш орнатылды [Мәтін] : [қоғам қайраткері Дулатовқа] / Байбатыр Ахметбеков // Қостанай таңы. – 2016. – 14 қыркүйек. – Б. 5.
7. Әбжанов, Ханкелді. Қаһарлы 1916 жыл: Ұлы бетбұрыс қырлары мен астары [Мәтін] / Ханкелді Әбжанов // Қостанай таңы. – 2023. – 26 мамыр. – Б. 20.
8. Әлім, Қайсар. «Егемен»: қос құбылыс! [Мәтін] : [Алаш қайраткерлері М. Дулатов пен Бейімбет Майлин туралы] / Қайсар Әлім // Егемен Қазақстан. – 2017. – 23 қараша. – Б. 3.

9. Әлім, Қайсар. Қазағын оятып, ойлантқан! [Мәтін] : [Алаш қайраткерінің жер, дін, діл, жалпы хал-ахуал хақындағы ойларының өміршендігі туралы] / Қайсар Әлім // Егемен Қазақстан. – 2010. – 24 қараша. – Б. 12.
10. Әлім, Қайсар. Қаралы қарбалас [Мәтін] : (Күнделіктен үзінді) / Қайсар Әлім // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2020. – 4 қараша. – Б. 23.
11. Әлім, Қайсар. Парыз бен қарыз [Мәтін] : Міржақып Дулатов – 125 / Қайсар Әлім // Егемен Қазақстан. – 2010. – 24 ақпан. – Б. 5.
12. Әлімақын, Дүйсенәлі. Міржақып туралы телесериал [Мәтін] : [жуықта «Қазақстан» телерадиокорпорациясы қоғам қайраткері Міржақып Дулатұлы туралы тарихи телехикаясының түсірілімін бастады] / Дүйсенәлі Әлімақын // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2022. – 19 тамыз. – Б. 16.
13. Әлімақын, Дүйсенәлі. Міржақыптың беймәлім суреті [Мәтін] : [ақын М. Дулатовтың суреті] / Дүйсенәлі Әлімақын // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2024. – 1 наурыз. – Б. 13.
14. Әмір, Әбутәліп. Міржақып туған киелі жер [Мәтін] : [ақын, Алаш қайраткері М. Дулатов] / Әбутәліп Әмір // Қостанай таңы. – 2024. – 20 ақпан. – Б. 6.
15. Әнесұлы, Жұмат. Қуғынмен басталып, азаппен аяқталған ұлы ғұмыр [Мәтін] : Көрнекті қоғам қайраткері, көркемсөз шебері Міржақып Дулатов туралы сөз / Жұмат Әнесұлы // Қостанай таңы. – 2016. – 29 қаңтар. – Б. 5–6.
16. Әсіпұлы, Сапабек. Жұртының жадындағы жарқын бейне [Мәтін] : [филология ғылымдарының кандидаты С. Әсіпұлы Міржақып Дулатұлы туралы] / Сапабек Әсіпұлы ; суреті бар // Ана тілі. – 2014. – № 10 (13–19 наурыз) – Б. 6–7.
17. Досмағамбетова, Әсем. Алаштың ардақтысы ардақталды [Мәтін] : [Міржақып Дулатовқа арналған әдеби-танымдық кеш өтті] / Әсем Досмағамбетова // Қостанай таңы. – 2024. – 18 қыркүйек. – Б. 7.
18. Есенжол, Азамат. Міржақыптың тайжақысы [Мәтін] : [Астанадағы Ұлттық музейде орналасқан] / Азамат Есенжол // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2023. – 10 қаңтар. – Б. 10.
19. Ескендір, Қанат. Дулатовтар мұрасы [Мәтін] : осы тақырыпты насихаттағаны үшін қаламгер Қайсар Әлімге «Ұлт мақтанышы» медалі табысталды / Қанат Ескендір // Егемен Қазақстан. – 2015. – 4 желтоқсан. – Б. 12.
20. Жақып, Қалқаман. Алаш және тәуелсіздік рухы [Мәтін] / Қалқаман Жақып // Қостанай таңы. – 2022. – 1 наурыз. – Б. 6.

21. Жақып, Қалқаман. Алаш және тәуелсіздік рухы [Мәтін] / Қалқаман Жақып // Қостанай-АГРО. – 2022. – 1 қыркүйек. – Б. 16.
22. Жахаң мүсіні орнатылды [Мәтін] : [Жангелдин ауданының Қызбел ауылында Алаштың көрнекті қайраткері Мыржақып Дулатовтың бюсті бой көтерді] / [газ. ред.] // Қостанай таңы. – 2021. – 14 шілде. – Б. 3.
23. Жұмағұл, Сағымбай. Алаш һәм Жапон [Мәтін] / Сағымбай Жұмағұл ; коллажды жасаған Қонысбай Шежімбай, «EQ» // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2021. – 19 қаңтар. – Б. 11.
24. Жүгенбаева, Гүлбану. Кеңестік билік тарихнамасындағы ұлттар қасіреті [Мәтін] : [Қазақстан Президенті Қ.-Ж. Тоқаевтың «31 мамыр – Саяси қуғын-сүргін және ашаршылық құрбандарын еске алу күніне» орай жариялаған Үндеуі] / Гүлбану Жүгенбаева ; суретті түсірген Ерлан Омар, «EQ» // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2020. – 29 қазан. – Б. 15.
25. Жүнісұлы, Мұрат. Аудан музейі – Арқалықта [Мәтін] : [көрме туралы] / Мұрат Жүнісұлы ; суретті түсірген Бердіболат Көркембаев // Қостанай таңы. – 2020. – 25 ақпан. – Б. 8.
26. Исмағұлова, Алма. «Оян, қазақ!» [Мәтін] : әдеби-әуезді кешінің сценарийі / Алма Исмағұлова // Кітап жаршысы. – 2010. – № 12. – Б. 4.
27. Исмаилова, Айнагүл. Тәуелсіз Қазақстанның тұғыры биіктесін [Мәтін] : [орта мектепте іс-шаралар өткізілді] / Айнагүл Исмаилова // Әулиекөл. – 2015. – 24 желтоқсан. – Б. 5.
28. Кемеңгер, Қайырбек. Алаш биігі [Мәтін] / Қайырбек Кемеңгер // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2022. – 12 желтоқсан. – Б. 1, 4.
29. Көкірегі алтын Көмбе еді [Мәтін] : [Міржақыпқызы Гүлнар әкесі туралы] / дайындаған Қызжібек Әбдіғаниқызы // Қазақ. – 2015. – № 4. – Б. 5.
30. Күзембаев, Жамбыл. Міржақып Дулатұлы және «Қазақ» газеті [Мәтін] / Жамбыл Күзембаев // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2021. – 11 тамыз. – Б. 10.
31. Қадырменова, Әсемгүл. Тағылымы мол тарихи құжаттар [Мәтін] / Әсемгүл Қадырменова // Қостанай таңы. – 2021. – 2 наурыз. – Б. 6.
32. «Қазағын оятқан» [Мәтін] : [жазушы Қайсар Әлімнің кітабы жарық көрді] / [газ. ред.] // Қостанай таңы. – 2020. – 7 тамыз. – Б. 12.
33. Қайратұлы, Бекен. Алаш арыстарының ұстазы болған ауыл молдасы туралы не білесіз? [Мәтін] / Бекен Қайратұлы // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2023. – 19 сәуір. – Б. 11.
34. Қайратұлы, Бекен. Алаш арыстарының Шәуешекке сапары [Мәтін] / Б. Қайратұлы // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2021. – 21 қаңтар. – Б. 12.
35. Қайратұлы, Бекен. Қазақ зиялыларының қудалануы [Мәтін] / Бекен Қайратұлы // Егемен Қазақстан. – 2017. – 30 мамыр. – Б. 7.

- 36.Қиысқан, Қыдырбек. Алаштың айбынын асқақтатқан [Мәтін] : [Елордада Алаш қайраткерлері Ахмет Байтұрсынұлы, Әлихан Бөкейханов және Міржақып Дулатұлына арналған ескеркіш ашылды] / Қыдырбек Қиысқан // Қостанай таңы. – 2021. – 9 шілде. – Б. 3.
- 37.Құлабаев, Нұрқанат. Алаш арыстарының Торғайдағы музейі [Мәтін] : [Торғайдағы ең көне ғимараттың бірі – Ахмет Байтұрсынұлы мен Міржақып Дулатовтың әдеби музейі орналасқан үй] / Нұрқанат Құлабаев // Қостанай-АГРО. – 2022. – 24 ақпан. – Б. 16.
- 38.Құлабай, Нұрқанат. Айналайын, бидайық, жол шалғай, жетер күн қайда? [Мәтін] : [Алаш қайраткері М. Дулатовтың туған ауылының және оның кесенесі жағдайы туралы] / Нұрқанат Құлабай // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2024. – 6 ақпан. – Б. 14.
- 39.Құлабай, Нұрқанат. Алаш арыстарының Торғайдағы музейі [Мәтін] : [Ахмет Байтұрсынұлы мен Міржақып Дулатовтың әдеби музейі] / Нұрқанат Құлабай // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2022. – 16 ақпан. – Б. 13.
- 40.Құлабай, Нұрқанат. Міржақып кесенесінің күмбезі жаңартылды [Мәтін] : [Алаш қайраткері М. Дулатовтың] / Нұрқанат Құлабай // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2024. – 5 ақпан. – Б. 16.
- 41.Құрманғалиева-Ержиласун, Гүлжанат. Алаш: Батыста жарияланған тың дерек [Мәтін] : [Алаш қайраткерлері Әлихан Бөкейхан, Ахмет Байтұрсынұлы, Міржақып Дулатұлы туралы дерек] / Гүлжанат Құрманғалиева-Ержиласун // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2023. – 21 ақпан. – Б. 13.
- 42.Мырза, Абай. Ұлт үмітін ақтаған [Мәтін] : [Қазақ газетінің 110 жылдығы] / Абай Мырза // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2023. – 3 ақпан. – Б. 7.
- 43.Міржақып Дулатовтың жаназасын шығарған имам [Мәтін] : Белгілі дін қайраткері Шоқан қажы Әмірхановпен сыр-сұхбат / әңгімелескен – Оразалы Жақсанов // Қостанай таңы. – 2024. – 28 маусым. – Б. 6–7.
- 44.Міржақыптың рухани мұрагері [Мәтін] : қаламгер Қайсар Әлім Халықаралық «Алаш» әдеби сыйлығының лауреаты атанды / [газ. ред.] // Қостанай таңы. – 2019. – 12 сәуір. – Б. 2.
- 45.Негимов, Серік. Ақанның дәрісі, Смағұлдың төрелігі, Міржақыптың дауысы [Мәтін] : [қаламгер Хасен Уахитұлы Өзденбаевтың «Өткен өмір белестері» атты мемуарлық шығарманың беттерінен] / Серік Негимов // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2023. – 6 сәуір. – Б. 19.
- 46.Негимов, Серік. Жасын [Мәтін] : [Міржақып Дулатұлының әдеби-ғылыми шығармашылығы туралы] / Серік Негимов // Егемен Қазақстан. – 2010. – 8 қыркүйек. – Б. 5

- 47.Нуров, Тимур. Қалқаман Жақып, профессор: «Тарихтан тағылым – тәубеге жол ашады» [Мәтін] : [саяси құғын-сүргін құрбандары туралы] / Тимур Нуров // Қостанай-АГРО. – 2020. – 28 мамыр. – Б. 17.
- 48.Нұрманов, Сүгірбай. Міржақып Дулатов және Ұлт руханияты [Мәтін] : [Ақынның туғанына 125 жыл толуына орай Жанкелдин ауданында кітапханашылардың облыстық семинары өтті] / Сүгірбай Нұрманов // Егемен Қазақстан. – 2010. – 13 қазан. – Б. 8.
- 49.Оспанұлы, Серікбай. Ахмет Ата ; Алғаны алғыс атаның ; Қаратұз ; Адамдықтың диқаншысы ; Әлихан Бөкейханов ; Міржақып Дулатов ; Білім жарысы [Мәтін] : [өлеңдер] / Серікбай Оспанұлы // Қостанай таңы. – 2022. – 3 маусым. – Б. 8.
- 50.Оспанұлы, Серікбай. Тобыл-Торғай тұлғалары – шетелдіктер көзімен [Мәтін] / Серікбай Оспанұлы, К. Мырзағалиева // Қостанай таңы. – 2019. – 11 желтоқсан. – Б. 6.
- 51.Рахметов, Самат. Азаттықты аңсаған ұлт көсемі [Мәтін] : Тәуелсіздік туы желбіреген отыз жылдың ішінде еліміз бүкіл әлемге танылды [қоғам қайраткері Міржақып Дулатұлы туралы] / Самат Рахметов // Әулиекөл. – 2020. – 3 желтоқсан. – Б. 5.
- 52.Сағитова, Гүлназым. Міржақып мұражайы ашылды [Мәтін] : [Қостанай инженерлік-экономикалық университетінде ақын М. Дулатұлына мұражай ашылды] / Гүлназым Сағитова ; суретті түсірген Қ. Бейсенов // Қостанай таңы. – 2010. – 23 қараша. – Б. 1–2.
- 53.Сақ, Қайрат. Дала қоңырауы [Мәтін] : биыл «Қазақ» газетінің шыға бастағанына 100 ж. толады : [суреттер бар] / Қайрат Сақ // Егемен Қазақстан. – 2013. – 1 қаңтар. – Б. 6.
- 54.Сәлімова, Г. Халқын оятқан қаламгер [Мәтін] : Міржақып Дулатовтың туғанына 125 жыл / Г. Сәлімова // Әулиекөл. – 2010. – 7 қазан. – Б. 5.
- 55.Сәрсекеев, Қоғабай. Ұлт мерейі [Мәтін] : [«Қазақ» газетінің мерейтойы : суреттер бар] / Қоғабай Сәрсекеев // Егемен Қазақстан. – 2013. – 26 сәуір. – Б. 8.
- 56.Смағұл, Бақытбек. Ұлт санасын оятқан [Мәтін] / Бақытбек Смағұл // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2023. – 13 қаңтар. – Б. 10.
- 57.Шайман, Серік. QAZAQ – ата басылым [Мәтін] : [газет туралы] / Серік Шайман // Қостанай таңы. – («Қостанай ақшамы» танымдық-тағылымдық, көңілашар қосымшасы) – 2017. – 24 қараша. – Б. 18.
- 58.Шаяхмет, Ақылбек. Оян, ойлан, қазақ! [Мәтін] / Ақылбек Шаяхмет // Қостанай таңы. – 2022. – 12 тамыз. – Б. 11.

59. Ысмағұлов, Жұмағали. «Оян, қазақ!» жинағының алғашқы басылымына жүз жыл толды [Мәтін] : Міржақып Дулатовтың өлеңі / Жұмағали Ысмағұлов // Егемен Қазақстан. – 2009. – 5 мамыр. – Б. 5.

Сценарийлер:

1. Досқазиева, Ботагөз. Алаш зиялылары [Мәтін] : Тұлғаны танып білу, оқыта үйрету ойыны / Ботагөз Досқазиева // Мектептегі сыныптан тыс жұмыстар. – 2022. – № 5. – Б. 10–12.
2. Жолмухамбетова, Венера. Алаш қайраткерлерінің мемлекеттік туралы идеяларының өзектілігі мен маңыздылығы [Мәтін] : Баяндама / Венера Жолмухамбетова // Мектептегі сыныптан тыс жұмыстар. – 2020. – № 4. – Б. 13–18.
3. Құлекенова, Г. Бес белес [Мәтін] : Әдеби-танымдық сайыс / Г. Құлекенова, А. Көздібаева // Мектептегі сыныптан тыс жұмыстар. – 2021. – № 7. – Б. 17–21.
4. Омарбекова, Шынар. Міржақып Дулатов идеялары негізінде оқушылардың өзіндік тұлғасын қалыптастыру [Мәтін] : Педагогикалық сағат / Шынар Омарбекова // Мектептегі сыныптан тыс жұмыстар. – 2018. – № 9. – Б. 36–39.

Ссылкалар:

1. <https://iie.kz/?p=25166> (жүгінген күні 24.01.2025)
2. https://kk.wikipedia.org/wiki/Міржақып_Дулатұлы (жүгінген күні 24.01.2025)
3. <https://yandex.kz/images/search?from=tabbar&text=дулатов%20міржақып> (жүгінген күні 24.01.2025)
4. <https://abai.kz/post/5840> (жүгінген күні 24.01.2025)
5. <https://stan.kz/oyn-kazak-dep-khalykty-bilimge-shakyr/> (жүгінген күні 24.01.2025)

От составителя:

Виднейшие деятели казахской культуры прошлого века, те, кто стоял у истоков пробуждения национального самосознания народа, были так или иначе связаны с русской культурой. Такое достаточно раннее для народов Средней Азии приобщение к могучему культурному миру России, а через него к общемировой культуре подключало казахский народ к прогрессивной линии духовного развития.

Читая биографию Миржакипа невозможно не восхититься его героизмом и бесстрашием. За желание восстановить Независимость нашего народа, он подвергался гонениям и арестам и при царской России, и при большевиках. Но даже под пытками в подвалах НКВД не отказался от своих взглядов.

Миржакип Дулатов – один из ключевых деятелей казахской политики начала XX века. Вместе со своими друзьями и соратниками Ахметом Байтурсынулы и Алиханом Бокейхановым, он создал газету «Казах», а чуть позже участвовал в попытке установления Алашской автономии.

Его первый сборник стихов, выпущенный в 1909 году «Оян, казак!» – «Пробудись! (проснись), казах!» (Казань, 1909 г.), дважды переиздававшийся за короткое время, также был конфискован. Выход этой книги был расценен цензурой как протест казахской интеллигенции против колониальной политики царского правительства и осуществляемого им массового переселения русских крестьян в казахские степи. Этот сборник написан как бы на одном дыхании. Все стихотворения объединены общей идеей, подчинены одному поэтическому замыслу – пробудить политическое сознание казахского народа, внушить широким массам необходимость приобщения к общечеловеческим материальным и духовным ценностям.

Несмотря на гонения, Дулатов плодотворно работает на литературном поприще. Он направляет свое творчество на освещение темы бесправия женщины и в свет выходит его роман «Бақытсыз Жамал» – «Несчастливая Жамал».

Цель пособия: собрать имеющийся материал Аулиекольской ЦБС; дать общее представление о писателе, его жизни и творчестве.

Литература систематизирована по разделам.

Материал в пособии представлен на казахском и русском языках.

Отбор материала закончен в феврале 2025 года.

Методическое пособие предназначено для широкого круга читателей.

Материал пособия отражен на сайте: <http://auliekol-cbs.kz/ru/>

Биография

Миржакип Дулатов – казахский поэт, писатель, один из лидеров правительства «Алаш-Орды» и национально-освободительного движения Казахстана. Мастер пера, который писал в различных литературных жанрах. Многие его рассказы были выпущены под такими псевдонимами, как: Азамат, Мадияр, Тайминер, Тюркский сын и Сын Аргына.

Миржакип Дулатов родился 21 ноября 1885 года в ауле № 1 Сарыкопинской волости Тургайского уезда (ныне Костанайская область, село Кызбел Жанкельдинского района). Родители занимались скотоводством, имели состояние ниже среднего. Отец Дулат, обученный арабскому письму, был ремесленником. Мать – Дамеш была человеком близким к искусству, исполняла казахские народные песни. Миржакип остался без матери в два года, а отца потерял в двенадцать лет. Когда мы затрагиваем тему про окружение, семью Миржакипа, невозможно не упомянуть про его родного брата Аскара. Аскар Дулатов – был одним из влиятельных людей, биев. Он стоял во главе просветителей, активно распространявших среди народа сборник Миржакипа «Оян, казак». Судьба его была не простой. Во время конфискации в 1928 году он был признан баем и все его имущество было отобрано. Затем он был посажен в Бутырскую тюрьму, где сидел лидер Алаша и 4 апреля 1930 года осужден на расстрел, однако этот приговор поменяли на 10 лет лишения свободы. В 1932 году он умер в далеком от родного края месте.

Миржакип Дулатов о своем детстве писал: *«Я из Средней орды, род мой – Аргын. В 2 года остался без матери, а в 12 – без отца. Когда мне исполнилось 8 лет, отец отдал меня на обучение аульному мулле. Он был очень невежественным муллой. Не помню, сколько я у него обучался, но я ничему не научился, кроме заучиваний молитв на арабском языке».*

После двухгодичного обучения у муллы, он обучается у учителя по имени Мукан Токтарбай, который преподавал в русской школе, находившейся в ауле. В 1897 году поступил в русско-казахское училище в городе Тургай, учился пять лет и в 1902 году закончил ее с отличием. Эта школа не только восполнила пробелы в его образовании, но и способствовала его формированию как личности. Учитель Мукан сам являлся выпускником учебного заведения, основанного великим просветителем Ибраем Алтынсариным.

Только что окончивший учебу учитель с 1902 года по 1904 год обучает детей из народа, в аульных школах, посвящал свободное время усовершенствованию своих знаний. Он и своим ученикам дает глубокие знания

и воспитание в таком же духе. В 1904 году переведен в одну из аульных школ Зайсанского уезда, Семипалатинской области – почти к самой границе Китая, где прослужил до 1907 года. Миржакип самостоятельно занимался и овладел русским языком в совершенстве. Он знакомится с произведениями русских писателей. В течение 6 лет преподавания он познает многие вещи, и готовится к борьбе за независимость своего народа. Его поэтический талант проявляется в эти же годы.

Отголоски революционного движения 1905 года доходили до Зайсанского уезда, где жил М. Дулатов очень слабо, все же в нем пробудили ненависть к царскому строю, т.к. помимо этого в повседневной жизни стал замечать явные несправедливости и грубый произвол со стороны власти к казахскому народу.

Это был период, когда колониальная политика царизма на казахской земле усилилась и легла тяжелым бременем на народ. А обстоятельство стало сигналом для пробуждения казахской интеллигенции.

В те времена темнота и невежество казахского народа были неописуемые; не говоря о губернаторах и уездных начальниках, казахская масса дрожала перед последним урядником и терпела невыносимые издевательства, чему в свою очередь способствовали доморощенные чиновники, переводчики, волостные управители и пр. Поборы, насилие, взяточничество, ложные доносы стали обычным явлением; казахская женщина находилась в положении рабыни; лучшие земли отбирались без всякого учета под переселение, а сами казахи изгонялись в пустыню, царское правительство не только само не заботилось открывать школы, а наоборот, запрещало открытие школы казахами на свои собственные средства, попытавшиеся открыть школы (напр. Кошегулов, Наван-Хазрет и др.) высылались в Якутскую область, о медицинской помощи население и понятия не имело.

В те годы почти не было письменной литературы, а периодической печати вовсе. Поэтому Миржакип предпочитает выступать печатным словом.

В 1906 году он посещает город Петербург, где обучаются многие казахские ученые и казахская молодежь.

В 1907 году переведен учителем аульной школы в Омский уезд. В этом же году в издании «Серке», выпускавшемся в Петербурге, публикуется под псевдонимом его стихотворение «Молодежи» и статья «Наши цели». Миржакип Дулатов много писал о научных и технических достижениях того времени. Посредством таких статей он хотел нацелить казахскую молодежь на знания и науки.

Проживая все время в ауле вне влияния всякой культуры, не имея возможности хотя бы заниматься самообразованием за отсутствием библиотеки, Дулатов почти разучился говорить по-русски, а неоднократные

попытки перевестись в городскую школу не увенчались успехом. Поэтому в 1909 году Миржакип бросает учительство в ауле, и переезжает в город Петропавловск, где поступает в делопроизводители к мировому судье и одновременно в преподаватели частной школы Хасана Пономарева, где обучались подростки – казахи.

В 1909–1911 годы продолжил свою деятельность в судебном совете города Кызылжар, возобновляет учительскую работу и преподает русский язык казахским детям. В это время у него некоторое время обучался и Магжан Жумабаев. Он регулярно писал для различных казахских изданий, издававшихся в разных местах, особенно часто – для журнала «Айкап».

Первый его сборник стихов был издан в 1910 году в городе Казань под названием «Оян, казак!» (Проснись, казах!), выдержавший за короткое время два издания. Сборник стихотворений, начинающийся со слов: «Проснись, казах, подними голову. Не проживай зря свои годы в темноте», стал книгой, подтолкнувшей казахов на мысли о будущем своего народа. Миржакип, начавший свой творческий путь со стихов, начинает писать в жанре прозы. Одновременно появилась в печати повесть «Бақытсыз Жамал» (Несчастливая Жамал). Это был первый в казахской литературе роман, который был написан в прозе. В 1914 году книга была переиздана. В эти же годы Миржакип пишет несколько статей и фельетонов. Печатались эти книги в татарских типографиях, своей типографии тогда не было. Книжки эти живо распространились по всему казахскому краю, а стихи заучивались наизусть. Вскоре нашлись люди, поспешившие донести жандармскому управлению о появлении революционной литературы среди казахского населения.

Миржакип в 1911 году отправляется из Кызылжара в Семипалатинскую область и объезжает казахские аулы, чтобы своими глазами увидеть быт населения. Летом этого же года приговорен Семипалатинским окружным судом за распространение антиправительственных идей и оскорбление царя в печати к одному году крепости, вместе с предварительным заключением просидел в тюрьме всего около двух лет. После этого его имя стало действительно популярным среди казахского народа.

По отбытии тюремного заключения в начале 1913 года приезжает в Оренбург, где в то время проживал Байтурсинов, высланный степным генерал-губернатором из пределов казахского края. Находившаяся там немногочисленная казахская интеллигенция посоветовавшись, решает приступить к издательскому делу с целью продолжения воздействия на сознание народа. М. Дулатов вместе с А. Байтурсиновым закладывает основу первого неофициального издания просветительно-демократического направления – газеты «Казах».

14 мая 1914 года Миржакип Дулатов создает семью с Гайнижамал Баймуратовной, жившей в городе Омск. Родители Гайнижамал – Баймурат и Канипа. Баймурат Досымбеков был врачом, жил в Омске, в Любинском проспекте (ныне проспект Ленина), в деревянном доме, недалеко от зернового рынка. У Досымбековых было три дочери: Сара (1892–1972), Гайнижамал (1895–1940), Гульшахра (1900–1933). После смерти отца их дядя (Оматай) заботился о матери и сестрах. Сара и Гайнижамал обучались дома у учителя, а младшая в 1917 году окончила гимназию.

Гайнижамал познакомилась с Миржакипом Дулатовым в возрасте 19 лет. Свою невестку Гайнижамал познакомил Еркасай. В Омске, среди единомышленников: семьи братьев Асылбека, Мусилманбека (Муси), Муратбека Сеитова, Кошке Кеменгеров, семьи Мукушева, Султана, старшего сына Ахуна Галима Абдрахимова, имама мечети в Омске, и его матери Урдафи, 29 летний Миржакип Дулатов ближе знакомится с Гайнижамал. Эти встречи переросли в любовь между двумя молодыми людьми. Перед женитьбой Миржакип сказал будущей невесте: «Гая, нам нужно решить много вопросов, прежде чем соединиться. Подумайте о своей судьбе и будущем, чтобы быть моей женой, а потом не пожалеть об этом, я не могу сказать, что создам для вас легкую жизнь. Я не откажусь от того, как показываю пример, я хочу этого добиться, я хочу бороться за свой народ, если нужно, я сделаю все возможное, впереди много трудностей и страданий. Вы можете это выдержать? Подумайте об этом». Гая все понимает и, не задумываясь, вручает свою судьбу будущему мужу и дает обещание.

Дядя Гайнижамал Оматай организовал свадьбу молодых на станции Коломзино в Омске 14 мая 1914 года. На свадьбе присутствовали М. Жумабаев, братья Сеитовы, С. Сейфуллин, К. Кеменгеров, Мукушев. Об этих воспоминаниях своей матери писала оставшаяся в живых единственная дочь поэта Гульнар Дулатова: *«Наша свадьба прошла в ресторане станции «Коломзино», неподалеку от Омска. После свадьбы мы, не останавливаясь в Омске, сразу поехали в Оренбург».*

Первой у Дулатовых родилась дочь – Гульнар (1915), затем родились Абылай (1917), Халида (1920), Наурызбай (1924), Алибек (1925). Хотя сохранились фотографии некоторых детей поэта, их жизнь не была долгой. Кроме Гульнар все дети умерли в младенчестве. Когда в 1928 году арестовали отца, Гульнар было всего 12 лет, но она собрала все наследство отца в одну коробку и хранила их в тайне.

Находясь в тюрьме, Миржакип Дулатов написал письмо жене Горького, Е. Пешковой, с просьбой помочь ему получить разрешение на встречу с его женой Гайнижамал. Через два месяца он получил разрешение на встречу. В

1934 году Гайнижамал с большим трудом добралась до острова Сосновец. С ней был его сын Алибек. Миржакип чувствовал, что она находится в сложной ситуации, и посоветовал Гайнижамал вернуться в страну. 1935 год был годом трагедии. Их сын Алибек умер от болезни. Ахмет Байтурсынов (только что вернувшийся из ссылки в Архангельске) приехал к Гайнижамал и взволнованно сказал: «Гая, моя дорогая, я разделяю твою горе. Цветок преждевременно засох и упал... Пусть будущее будет хорошим. Не пишите Миржакипу о смерти Алибека. Он будет страдать, заболеет. Пусть надеется, что за его спиной будут сын и дочь».

Поэт, находившийся в 1916–1920 годы в самой гуще алашского движения, совершил поездку в Беларусь и вернул на родину казахских джигитов, отправленных туда на окопные работы, в годы гражданской войны сражался против большевиков.

Миржакип Дулатов – один из основателей первого в казахской истории комитета помощи «Жанар», созданного с целью помощи тыловикам, пострадавшим во время Первой мировой войны и беженцам. Он открыл в разных местах центры по оказанию помощи казахам, отправленным на фронтовые работы, всегда находился постоянно рядом с ними. Брал шефство над теми, кто не знал русского языка, и снабжал их всем необходимым.

На общем казахско-кыргызском курултае, проходившем 5–13 декабря 1917 года в Оренбурге под началом Алихана Бокейханова, была объявлена Алашская автономия. Свержение с престола царя в результате Февральской революции, ослабление России, вовлеченной в Первую мировую войну, стала желанной новостью для алашских деятелей. Бокейханов и Дулатов, находившиеся среди казахов в белорусском тылу, сразу же после свершения Февральской революции прибыли в Петроград.

1917–1918 годы Миржакип вновь участвует в движении «Алаш», и в тяжелые годы для России занимается вопросами, касающимися автономии для казахов. В 1917 году участвует в работе общеказахских съездов, созданных в июне и декабре. Состав съездов был пестрый, большинство представителей были консерваторы (муллы, баи, аткаминеры, бывшие чиновники), а меньшинство – революционно настроенная молодежь и учителя. По многим вопросам происходили разногласия, съезд носил бурный характер. Муллы и баи пытались удалить М. Дулатова со съезда, кричали: «Долой!».

После установления советской власти некоторое время он работает в газетах и журналах Оренбурга. В 1920 году приезжает в Ташкент, и там работает в редакции газеты «Ак жол», а затем в судебных органах

Семипалатинской области. В эти же годы Миржакип пишет учебники по литературе и арифметике, переводит на казахский язык произведения Фирдоуси, Крылова, Пушкина, Лермонтова и Шиллера.

В мае 1921 года поехал за семьей и по семейным обстоятельствам вынужден был остаться в Семипалатинске. Летом 1921 года служил народным следователем в Семипалатинском уезде, осенью же того года губернаторским съездом работников юстиции был избран в заместители председателя Семипалатинского губсовнарсуда. На этой должности прослужил до мая месяца 1922 года.

Во время голода 1921–1922 годов, когда представители алашской интеллигенции приступили к собиранию средств для оказания помощи голодающим, Миржакип Дулатов и Жусупбек Аймауытов руководили этим делом. Всего за несколько месяцев они собрали 15 тысяч крупного рогатого скота и раздали голодающим.

В 1922–1926 гг. работает преподавателем в Казахском институте народного образования. В период после возвращения на преподавательскую работу готовит «Пособие по математике», состоящее из двух частей, и издает его в городе Ташкент. Пишет пьесу в четырех актах под названием «Балкия».

В 1922 году М. Дулатова незаконно берут под арест. Но эта несправедливость длится недолго, и его освобождают из-под ареста при пересылке из Семипалатинска в Оренбург. В 1924 году издаются двухтомная «Книга кирагатов» (хрестоматийный учебник) в Оренбурге и новое издание «Пособие по математике» в Кызыл-Орде. В этом же году Миржакип участвует в Первом съезде казахских ученых и выступает с речью.

Начиная с 1922 года перевел на казахский язык около 20 книг и брошюр. Например: Историю ВКП(б) Зиновьева. 1905 году статьи и речи Ленина, политграмоту, брошюру «О работе ячейки в деревне» Сталина, брошюру Ленина «О профсоюзах» и т.д.

1925–1928 годы Миржакип Дулатов жил в столице страны – городе Кызыл-Орде. Там он написал несколько художественных произведений.

В 1928 году Советская тоталитарная система снова взяла под арест Миржакипа. В соседних камерах Кызылординской тюрьмы с ним сидели Жусупбек Аймауытов и Ахмет Байтурсынов.

В этот раз после следствия М. Дулатова приговорили к смертной казни, но вскоре приговор заменили лишением свободы сроком на 10 лет. Сначала он находился в Бутырской тюрьме, затем через два года Дулатова перевели в печально известный СЛОН – Соловецкий лагерь особого назначения. Там, работая в тяжелых условиях, Миржакип продолжал заниматься творчеством, писал в журнал «Соловецкие острова». К тому времени имя Миржакипа уже

было в «Литературной энциклопедии», а также в «Малой советской энциклопедии». Благодаря этому его узнал ученый и священник Флоренский, и устроил его фельдшером, спасая от тяжелых работ.

Несмотря на то, что Мустафа Шокай устроил Дулатову побег из лагеря, когда в Карелию зашло торговое судно из Франции, Миржакип отказался, боясь за судьбу своей семьи.

Во время ссылки в Соловецкий лагерь М. Дулатов создал тюрко-русский словарь. Он писал эту работу для тысяч казахов, кыргызов и других представителей Тюркоязычных народов. Арестанты переписывали его от руки и распространяли, так как многие из них не знали жизненно важного на тот момент русского языка. «Владение русским языком азербайджанцев, татар, башкир и узбеков было на очень низком уровне. Миржакип написал усредненный тюрко-русский словарь. Включил в него и уголовную терминологию для облегчения жизни арестантов», – пишет ученый Марат Абсеметов.

Миржакип Дулатов написал в лагере и учебник по геометрии, предназначенный для казахских школ. А когда он заметил свои лекарские способности, начал лечить других арестантов.

Миржакип был знаком не только с историческими сведениями, касающимися Ходжа Ахмета Яссауи, историческими данными об Абылай хане, но вместе с тем, он хорошо знал народные предания, и сказания народных акынов и жыршы. То, что Миржакип считал необходимым защитить мечеть Кожа Ахмета Яссауи от разрушения, чтобы она «осталась вечно», обратив специально внимание на эту проблему – это знак его образованности и рассудительности.

Вместе с тем, он выражал озабоченность состоянием казахского языка, и писал: «Если мы хотим сохранить казахский язык, усилить казахскую литературу, то в первую очередь должны учитывать не количественные, а качественные его признаки. Для этого нужно устранять недостатки в написании казахских слов. А для их устранения нужно сначала узнать, какие возникают недостатки и ошибки», – пишет Миржакип Дулатов.

В 1930 году его ссылают на строительство Беломорско-Балтийского канала. Умер Миржакип Дулатов 5 октября 1935 года на железнодорожной станции Сосновец Беломорского района Карельской АССР (Автономная Советская Социалистическая Республика), и был похоронен там же.

В годы Советской власти имя Миржакипа Дулатова и его творчество были многие годы под запретом.

27 октября 1988 года прокурор Казахской ССР выразил соответствующий протест, и Республиканская коллегия Верховного Суда 4 ноября того же года полностью реабилитировала его почетное имя. А в 1991 году выходит в свет сборник сочинений Миржакипа Дулатова, где были собраны все его произведения, стихи и статьи.

После обретения Казахстаном Независимости в 1996 году его прах был возвращен на родину и погребен.

Дочь Гульнар Дулатова (1915–2013)

Гульнар Дулатова – старшая из пятерых детей Миржакипа Дулатова и Гайнижамал Досумбековой-Дулатовой. Она родилась 4 ноября 1915 года в г. Оренбург. Видела и славу, и трагедию, и возрождение имени отца. Прожив всю свою сознательную жизнь с клеймом дочери «врага народа», она ни минуты не сомневалась, что справедливость и доброе имя Дулатова и его сподвижников воссияют в истории Казахстана. Судьба отца, чье имя 60 лет находилось под запретом, для Гульнар Дулатовой стала путеводной звездой.

После окончания в 1939 году Алма-Атинского государственного медицинского института работала врачом-дерматологом в течение 48 лет.

Гульнар Дулатова вышла замуж за писателя Абена Сатыбалдиева. Ее мечту о научной карьере воплотили в жизнь старший сын Нурлан Сатыбалдиев

и младшая дочь – доктор медицинских наук, профессор Жаннат Сатыбалдиева. Младший сын, Ерлан, – известный сегодня в стране издатель, журналист и писатель. Старшая дочь, Дина, большую часть жизни прожила в Ташкенте, позже, чтобы быть рядом с мамой, переехала в Алматы.

*Ерлан, Гүлнар, Әбен (отырғандар) Жаннат,
Нұрлан (түрегеп тұрғандар) Сатыбалдиевтер. Алматы, 1970*

В 1988 году в период перестройки и демократизации общества Гульнар Дулатова начала активную литературную и общественную деятельность. Была инициатором реабилитации выдающихся представителей казахской интеллигенции начала XX века. Она впервые направила в Комитет по политической реабилитации жертв сталинских репрессий при ЦК КПСС материалы, касающиеся таких деятелей, как Алихан Бокейханов, Ахмет Байтұрсынов, Миржакип Дулатов, Жусупбек Аймауытов и других. После их политической реабилитации Г. Дулатова безвозмездно передала в дар музеям Казахстана много экспонатов: подлинные дореволюционные книги, личные вещи, фотографии, письма и другие документы, имеющие огромное историческое значение.

Наследие Миржакипа Дулатова во многом ее стараниями не было предано забвению. Благодаря прекрасному знанию трех языков – казахского, русского и арабского – она подготовила и выпустила пятитомное собрание сочинений отца и три книги своих воспоминаний о том времени, в котором жила сама.

Г. Дулатова – составитель нескольких изданий работ М. Дулатова («Оян, қазақ!», «Избранные произведения», собрание сочинений в двух и пяти томах). Она опубликовала множество статей, очерков, эссе. В 1995 году вышла в свет книга воспоминаний «Свет истины» («Шындық шырағы»). В 1999 году – продолжение предыдущего издания «Свет истины» в двух томах. В 1993 году ей была присуждена 1-я премия газеты «Қазақ әдебиеті» за лучший очерк года.

Г. Дулатова оказывала большую помощь в литературных, историко-этнографических изысканиях ученых Казахстана и ряда зарубежных стран. Так, она принимала участие в работе таких исследователей, как литературоведы и историки Томохико Уяма (Япония), Исанбике Валиди Тоган (Турция), Хасан Оралтай (Германия), Марат Абсеметов, Сабира Иманбаева (Казахстан).

Солдан оңға қарай: Дина, Уяма Томохико, Гүлнар Дулатова, Алдан Берденов (Айдархан Тұрлыбаевтың немересі), 2000 жыл.

Гүлнар Дулатова умерла на 98-м году жизни в феврале 2013 года.

Она никогда не сводила счетов с теми, кто сыграл неблагоприятную роль в судьбе ее семьи, зато всегда помнила тех, кто не отвернулся от семьи опального Миржакипа Дулатова. Одним из них был академик Каныш Сатпаев. «Гүлнар-апай считала, что именно мой отец, которого Миржакип Дулатов считал своим младшим братом, помог ей выбрать профессию, ставшую делом ее жизни», - говорит известный в Алматы доктор Ханиса Канышевна Сатпаева.

Гүлнар Дулатованың кіші ұлы Ерлан отбасымен. Солдан оңға қарай: 1) Ерлан Әбенұлы; 2) қызы Алуа; 3) жұбайы Жанна; 4) жиені Айша. Ортада — әжелері Гүлнар Дулатова.

Сағадиев Кенжеғали, Гүлнар Дулатова, Манаш Қозыбаев. Қостанай, 1997.

Ретроспектива

Со времени реабилитации имени Миржакипа Дулатова и возвращения всего его творческого наследия в лоно общественного сознания, были проведены работы по изучению его социально-политических и литературно-публицистических работ.

Первыми значительными шагами в этом направлении можно признать законную реабилитацию его имени, осуществленную решением Верховного Суда Казахской ССР от 4 ноября 1988 года, и идеологически-политическую реабилитацию творческого наследия писателя, осуществленную заключением Центрального Комитета Компартии Казахстана по рекомендации Института литературы и искусства имени М. О. Ауэзова от 26 июля 1989 года.

Сразу же после этого были начаты активные работы по публикации и масштабной пропаганде общественно-политического и литературно-творческого наследия Миржакипа Дулатова и других деятелей «Алаш». В начале девяностых годов вышли в свет сначала однотомное, затем двухтомное издание. Историки и литературоведы начали изучать его социально-политические и литературно-публицистические работы. В периодических изданиях печати были опубликованы поучительные статьи о его жизни и творчестве. Начали выходить в свет первые научные монографии. В 1997 году японский ученый Уямо Томохико защитил научную диссертацию о политических взглядах Миржакипа на японском языке.

В результате такой системной работы в 2002–2004 годах вышло в свет академическое издание произведений М. Дулатулы в пяти томах. Кроме того, в 1993, 1994 и 2009 годах режиссер К. Умаров на киностудии «Казахтелефильм» снял фильмы «Возвращение Миржакипа», «Слово об Алаше», «Алашорда».

Стараниями молодых следопытов прах Миржакипа Дулатова, который покоился в землях Карелии в далекой Сибири, был возвращен и погребен в 1996 году со всеми почестями и соблюдением казахских обычаев в ауле Бидайык Жангельдинского района Торгайской области (ныне Костанайская область), там же построен мавзолей.

*Музей М. Дулатова
Торгай, 1995 год*

О М. Дулатове на страницах книг:

1. Абдыгалиулы, Б. Войско Алаш. Казахские части в составе Белой армии (1918-1920 гг.) [Текст] / Б. Абдыгалиулы. – Астана : Фолиант, 2017. – 415, [1] с.
2. Иллюстрированная история Казахстана. в 4-х т. [Текст] т. 3 : Казахстан со второй половины XIX века и до первой половины XX века / гл. ред Б. Г. Аяган. – Алматы : Қазақ энциклопедиясы, 2005. – 319, [1] с. : ил.
3. Шокай, М. Туркестан – наша общая колыбель (Туркестан в документах личного архива М. Шокая 1920-1940 гг.) [Текст] 1 т. / М. Шокай ; [сост. Газиза Исахан] – Алматы : Қазығұрт, 2011. – 399, [1] с. + 8 с. фото.

О М. Дулатове на страницах периодики:

1. Аккулы, Султан-Хан. Алихан Букейхан и общенациональная газета [Текст] : [110-летний юбилей газеты «Қазақ»] / Султан-Хан Аккулы // Казахстанская правда. – 2023. – 2 февраля. – С. 8.
2. В память о лидерах «Алаша» [Текст] : [Токаев Касым-Жомарт принял участие в открытие памятника лидерам движения «Алаш» Алихану Бокейхану, Ахмету Байтурсынулы и Миржакыпу Дулатулы] / [ред. газ.] ; фото Аманкула Дюсенбаева, Гани Умирбекова // Казахстанская правда. – 2021. – 5 июля. – С. 1, 2.
3. Калымов, Асет. Путеводная звезда [Текст] : Легендарная газета «Қазақ» стала предтечей отечественной профессиональной журналистики / Асет Калымов ; фото из открытых источников // Казахстанская правда. – 2024. – 2 февраля. – С. 9.
4. Козыбаев, Сагымбай. Первая ласточка национальной печати [Текст] : [о создании А. Байтурсыновым национальной газеты «Қазақ» в 1913 году] / Сагымбай Козыбаев ; фото. // Каз. правда. – 2013. – 31 января. – С. 6.
5. Конец «Алаш-Орды» [Текст] : 12 марта 1930 года подписано обвинительное заключение в отношении Байтурсынова Ахмета, Дулатова Мир Якуба и еще 42 человек / страницу подготовила Татьяна Башкатова // Костанайские новости. – 2018. – 30 августа. – С. 5.
6. Нойер, Таша. Имена в истории страны [Текст] : Лидерам движения «Алаш» и видным общественным деятелям прошлого установят памятники / Таша Нойер ; фото МКС РК // Казахстанская правда. – 2022. – 8 августа. – С. 3.
7. Первухина, Марина. Наши незнакомые знакомые места [Текст] : [экспедиция по сакральным местам Костанайской области] / Марина Первухина ; фото авт. // Костанайские новости. – 2017. – 19 октября. – С. 20–21.

8. Прохоров, Игорь. Выполняя волю народа [Текст] : в июле 1917 года была образована партия «Алаш» / Игорь Прохоров // Казахстанская правда. – 2021. – 1 июня. – С. 8.
9. Прохоров, Игорь. Литература под грифом «Секретно» [Текст] / Игорь Прохоров ; фото из архива «КП», коллаж Павла Цедилина // Казахстанская правда. – 2020. – 25 сентября. – С. 11.
10. Прохоров, Игорь. Периодическая печать – глаза, слух и язык народа [Текст] : Документы о деятельности газеты «Қазақ», лидерах движения «Алаш» обнаружили работники Национального архива РК в Оренбурге / Игорь Прохоров ; фото предоставлено Национальным архивом РК // Казахстанская правда. – 2024. – 19 июля. – С. 5.
11. Сайлаубай, Ерлан. Интеллигенция в черном списке [Текст] : [о жертвах политических репрессий] / Ерлан Сайлаубай // Казахстанская правда. – 2021. – 12 ноября. – С. 11.
12. Стадниченко, Николай. История в кадре [Текст] : [мы побывали на съемочной площадке сериала о Миржакипе Дулатове] / Николай Стадниченко ; фото автора // Костанайские новости. – 2022. – 13 октября. – С. 22.
13. Стадниченко, Николай. «Проснись, казах» [Текст] : В нашей области идут съемки исторического сериала / Николай Стадниченко ; фото автора // Костанайские новости. – 2022. – 6 октября. – С. 5.
14. Талисман нации [Текст] : [интервью доктора филологических наук Алмасбека Абсадыка об Абасе и «Алаше»] / беседовал Мурат Тюлеев // Костанайские новости. – 2020. – 9 июня. – С. 6.
15. Турбилова, Екатерина. Великие сыны казахской степи [Текст] : [кандидат исторических наук Серикжан Исмаилов рассказывает о вкладе общественных деятелей в развитие Костан. области] / Екатерина Турбилова // Костанай-АГРО. – 2020. – 8 октября. – С. 11.
16. Шимырбаева, Галия. Маяк в степи [Текст] : [130-летие Мыржакыпа Дулатова] / Галия Шимырбаева ; фото из семейного архива // Казахстанская правда. – 2015. – 27 августа. – С. 8.

Сценарии:

1. Пискунова, Юлия. По страницам истории библиотеки [Текст] / Юлия Пискунова // Кітап патшалығы. – 2014. – № 2. – С. 44–47.
2. Рыщанова, У. М. Чтобы помнили... [Текст] : Путешествие в историю / У. М. Рыщанова // Мектептегі кітапханашы=Библиотекарь в школе. – 2018. – № 3. – С. 31–35.

Ссылки:

1. https://alash.semeylib.kz/?page_id=2183&lang=ru (дата обращения 29.01.2025)
2. <https://infolesson.kz/myrzhakyp-dulatov-torzhestvo-istiny-4593632.html> (дата обращения 29.01.2025)

Память:

- Ежегодно Союзом писателей Казахстана присуждается литературная премия им. М. Дулатова.
- С 2003 года Костанайский инженерно-экономический университет носит его имя.

- В 2005 году в Казахском национальном университете им. Аль-Фараби в Алматы был открыт памятный барельеф основателям казахской журналистики и печати Алихану Бокейханову, Ахмету Байтурсынову и Миржакипу Дулатову.
- Его именем названы улицы в Астане, Алматы, Костанайе и других городах Казахстана.
- В 2021 году открыт памятник лидерам Алаш Орды в г. Астане.

- В карту сакральных мест Костанайской области вошёл мавзолей Миржакипа Дулатова – яркого представителя казахской культуры и литературы начала XX века, поэта, писателя и общественного деятеля.

Эпилог

Подводя итоги, можно сказать, что Миржакип всю свою сознательную жизнь провел в служении своему народу. В 1929 году во время допроса Миржакип Дулатов заявил в своем последнем слове: «Ради будущего своего народа я обязан делать все возможное. Если я заблуждаюсь, то вместе с народом. Рано или поздно, истина восторжествует».

Произведения М. Дулатова начали масштабно выпускаться со времени обретения Казахстаном Независимости. В 1991 году вышел в свет один том сборника, а в 1996–1997 годах издан двухтомник собрания сочинений. Были проведены научные исследования творчества М. Дулатова.

Миржакип Дулатов является одним из авторов первой казахской Конституции. Считается первым казахским математиком. Одним из людей, почитавших Миржакипа Дулатова как учителя, мечтавшего о свободе и равенстве, был первый Президент Турции – Мустафа Кемаль Ататюрк. Когда он пришел к власти в 1917–1918 годы дал задание своему другу – профессору Таиру Шагатаю перевести на турецкий язык и издать книгу «Проснись, казах!». В это время, подражая этой книге, была выпущена книга «Проснитесь, турки!». Книга Миржакипа имела очень сильное влияние на народы мира, в том числе японцев. Миржакип в своих стихах не раз воспевал героизм и национальный дух японского народа. В связи с этим некоторые граждане Японии считают Миржакипа своим духовным наставником. Они тоже выпустили книгу «Проснись, японец!», подражая Миржакипу Дулатову.

Мазмұны

Құрастырушыдан	3
Өмірбаяны	4–13
«Халқын оятқан қаламгер» кітап сөресі	14–15
Міржақыптың нақыл сөздері	15
Міржақып Дулатов туралы фильмдер	15–16
Кітаптары	16–17
Міржақып Дулатов кітап беттерінде	17–20
Міржақып Дулатов туралы периодика беттерінде	20–24
Сценарийлер	25
Ссылкалар	25
От составителя	26
Биография	27–34
Дочь Гульнар Дулатова (1915–2013)	34–36
Ретроспектива	37
О М. Дулатове на страницах книг	38
О М. Дулатове на страницах периодики	38–39
Сценарии	39
Ссылки	41
Память	40–41
Эпилог	42

Құрастырушы/

Составитель

Шығарылымға жауапты/

Ответственный за выпуск

Мұқабаны безендірген /

Дизайн обложки

Редактор

Мукушова А. К. – библиограф

Досалина Ж. М. – ӘББ жетекшісі /
руководитель МБО

Холоша Д. М.

Серкебаева С. Ж. – Директор
Аулиекольской ЦБС

Басуға қол қойған күні 12.03.2025 ж.

Пішімі 210*297 1/2. Офсеттік қағаз.

Қаріп түрі Times New Roman.

Көлемі 9,25 шартты баспа табақ

Таралымы 3 дана

Әуликөл ауданы әкімдігінің мәдениет
және тілдерді дамыту бөлімінің «Әуликөл
аудандық орталықтандырылған кітапханалық жүйесі»
мемлекеттік мекемесі

110400, Әуликөл а. Сьянов, 53

Тел. 8(714) 53-26-1-86

E-mail: aulzbs@mail.ru

Көзіңді аш, **оян қазақ**, көтер басты,
 Өткізбей қараңғыда бекер жасты.
 Жер кетті, дін нашарлап, хал арам
 боп,
 Қарағым, енді жату жарамас-ты.
 Найзаменен түртсе де,
 Жатырмын, қазақ, оянбай.
 Мұнша қалың ұйқыны
 Бердің бізге, ой, Алла-ай!
 Бар ма екен біздей ғафыл жұрт,
 Атырафқа көз салсақ.
 Көзі іскенше ұйқыға
 Келе жатқан тоя алмай?
 Етемін үміт жастардан,
 Жаңа гүл шашқан бақшадай.
 Мұрадын оңай кім табар,
 Жар салып жұртқа қақсамай?
 Халыққа, жастар, басшы бол!
 Қараңғыда жетектеп.
 Терең судан өтер ме,
 Мың қойды серке бастамай?

Міржакып Дулатов – «Оян, қазақ!» бұл сөздің құдіреті де қасиеті де сол – осы отты өлеңнің жарық көргеніне ғасырдан астам уақыт өтсе де, сол қаныш тамшылаған өзекті күйінде қалып отырғандығы – бүгінде қазақ байтағын індеттей жайлаған бойкүйездік, самарқаулық, жалқаулық, еріншектік – қысқасы ұлтымызды ұлық істерден кері тартып отырған барша кесепаттарды тап басып айта білген, содан арылуға үндейді, намысқа шақырады. 1938 жылы қайтадан қамауға алынып, ату жазасына кесілді.

Міржакып Дулатұлы
(1885-1935)

Қайда едің?

Кешегі қара күндерде,
 Жұлдыссыз, айсыз түндерде,
 Жол таба алмай сенделіп,
 Адасып алаш жүргенде,
 Бұл күнгі көп көсемдер,
 Сұраймын сонда қайда едің?

Ақыл таппай дағдарып,
 Жан ашыр таппай сандалып,
 Барарын қайда біле алмай,
 Жүрген бір күнде сан ғарып -
 Есепсіз көп шешендер,
 Жөніңді айтшы қайда едің?

Сарыарқа сайран жерлерім,
 Көк орай шалғын көлдерім,
 Бәрін жауға алдырып,
 Асқар тау - биік белдерім.
 Қысылып қазақ тұрғанда,
 Данышпандар, қайда едің?

Атадан бала айырылып,
 Қанаты сынып қайырылып,
 Қасірет толып жүрекке,
 Тұрған бір кезде қайғырып,
 Толып жатқан қамқорлар,
 Елде жоқ едің, қайда едің?

Құландай үркіп елдерің,
 Қалдырып мекен-жерлерің,
 Жаяу, жалпы, жалаңаш,
 Қатын, бала, ерлерің
 Аштықтан қырғын тапқанда,
 Сыпыра жомарт қайда едің?

Кедейдің сорын қайнатып,
 Майданға жасын айдатып,
 Тіл жоқ, көз жоқ, басшы жоқ,
 Өлімге басын байлатып -
 Жіберерде, жаным-ау,
 Жан ашыр жақын, қайда едің?

Енді бүгін кім жаман?
 Данышпан емес, кім надан?
 Қамқор емес, кім жауыз?
 Жомарт емес, кім сараң?
 Көсем емес, кім жалтақ?
 Шешен емес жоқ адам.
 Бәрі білгіш, бәрі де ер,
 Жеткіздің, алла тағалам.

В конце 1928 года в Казахстане началось преследование деятелей дореволюционной интеллигенции. М. Дулатову было предъявлено обвинение в нелегальной деятельности по возрождению буржуазно-националистического движения. Он был арестован и приговорен к расстрелу, который впоследствии был заменен заключением на 10 лет. Скончался М. Дулатов в лазарете Соловецкого лагеря 5 октября 1935 года. Имя и творчество М. Дулатова долго было запрещено. Лишь 4 ноября 1988 года был реабилитирован.